ORHAN HAKALMAZ

EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ

MAVİAÇAÇ
halkbilimi

EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ

Halkbilimi

Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri

© Orhan Hakalmaz

© MaviAğaç Yayıncılık

1. Baskı Nisan 2003

ISBN: 975-8456-46-6

YAYIMA HAZIRLAYAN / Ahmet Savaş

İÇ TASARIM / KAPAK / Yunus Karaaslan

KAPAK BASKI / Trichrome

BASKI / Kitap Matbaası

CİLT / Fatih Mücellit

MAVİAĞAÇ

Büyük Reşitpaşa Cad. Nur İşhanı

No: 20/5 Vezneciler / İstanbul

Tel. 0212. 528 52 32

www.maviagac.com / maviagac@maviagac.com

MaviAğaç bir Birun Kültür Sanat Markasıdır

EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ

Orhan Hakalmaz

MAVİAÇAÇ

Orhan Hakalmaz

Aslen Bayburt'lu olan Orhan Hakalmaz,

1964 yılında Samsun'da doğdu.

İçindekiler

Takdim 7

Önsöz 9

Özet 11

Bölüm 1. Giriş 13

Bölüm 2. Konu Hakkında Genel Bilgiler 15

2.1. Zeybek Kelimesinin Lügat Anlamı ve Kökeni 15

2.2. Türk Halk Müziği'nde Zeybek 17

2.3. Türk Halk Müziği'nde Tavır 17

2.4. Türlerine Göre Zeybekler 19

2.4.1. Ritmik Yapılarına Göre Zeybekler 19

2.4.2. Çeşitlerine Göre Zeybekler 20

2.4.3. Oynanış Şekillerine Göre Zeybekler 20

2.4.4. Çalgılarına Göre Zeybekler 21

2.5. Zeybeklerde Kullanılan Usuller 21

2.6. Dokuz Zamanlı Usuller 22

2.7. Zeybeklerin Yoğunluk Gösterdikleri Yörelerin
Harita Üzerinde Gösterilmesi 24

Bölüm 3. İncelenen Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin Özellikleri 25

3.1. Ağır Zeybek Nedir? 25

3.2. Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin Şematik Olarak Dağılımı 26

3.3. Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin Yoğunluk Gösterdikleri Yörelerin Harita Üzerinde Gösterilmesi 27
3.4. Seyir Özellikleri 28
3.5. Usul Özellikleri 28
3.6. Kullanılan Diziler 28
3.7. Ezgilerin Biçim Analizleri 28
Bölüm 4. Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nde Kullanılan Motifler 35
4.1. Ege Bölgesi, Ağır Zeybekleri'nde Kullanılan Motiflerin Tablolar Halinde Gösterilmesi 36
4.2. Motiflerin İcra Anında Uğradıkları Değişiklikler ve Bu Değişikliklerin Tezene Vuruş İşaretleri 42
Bölüm 5. Sonuç 49
Kaynaklar 53
Ekler 55

TAKDİM

Türk Halk Müziği'mizin daha çok bilimsel araştırmalara ihtiyacı vardır. Henüz oturmamış, bilinmeyen bir çok kavram vardır. Metodu olmayan birçok sazımız ve yerinde kullanılmayan epeyce terim vardır.

Üniversitelerimizde pek çok öğrenci (özellikle İ.T.Ü. Türk Musıkîsi Devlet Konservatuvarı'nda) tezlerinde bu ihtiyaca cevap vermeye çalışmaktadır fakat; bu araştırmalar ne yazık ki okullarımızdan dışarı çıkamamaktadır.

Böylesi yayınevlerimiz aracılığıyla, hem halkımızın hemde bu müziğe gönül vermiş insanların bilimsel çalışmalara kavuşup, bilimsel bir ortamda tartışmalar yapması, Türk Halk Müziği'mizi çok daha ileri seviyeye getirip, insanımızın beğenisine daha kolay ulaşmasını sağlayacaktır.

Yine havada bir kavram olan "Ağır Zeybekler" konusunun sınırlarını çizip ne olup, ne olmadığını, nelere Ağır Zeybek denip nelere denmeyeceğini bu kitapta bulabilirsiniz.

Ayrıca bu araştırmada metronom, eserlerin ritmik gideri hakkındaki bazı yanlış anlamalara da değindik.

Yeni bilimsel araştırmalara ışık tutması ve şevk vermesi en büyük dileğimdir.

Orhan Hakalmaz

Önsöz

Halkbilim olarak Türkçeleştirdiğimiz folklorün içinde yer alan, halk oyunlarımızda ve halk müziğimizde de geniş bir yer tutan zeybekler, ulusumuzun manevi değerler açısından karakterini ifade eden, en önemli kültür ürünlerimizden biridir. Bir ulusa gerek oyunu, gerekse müziği ile damgasını vuran bu faktörün, elbetteki küçük ve kısır bir etken olduğu düşünülemez. Nitekim gerçekten, zeybekler inceleme alanı çok geniş olan bir türdür.

Yapılan bu çalışmada, algılamada kolaylık sağlaması amacıyla, zeybeklere konu açısından sınırlama getirilerek, yalnızca "Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri" hakkında bilgiler verilecektir.

Bilgilendirme sırasında, sınırlarını çizdiğimiz konuya yardımcı olacak diğer bilim dallarından da faydalanılacağı tabiidir.

Çalışmanın araştırma ve inceleme safhasında sık sık yardımlarına başvurduğum danışmanım Sayın Doç. Can ETİLİ başta olmak üzere; Sayın Nida TÜFEKÇİ'ye, Sayın Neriman TÜFEKÇİ'ye, Sayın Doç. Şenel ÖNALDI'ya, Sayın Yücel PAŞMAKÇI'ya, Sayın Doç. Fikret DEĞERLİ'ye, Sayın E. Şafak GÜRLER'e, Sayın Ahmet AYDIN'a, Sayın Güler DUMAN'a, İzmir'de bana ellerinden gelen tüm yardımı gösteren Sayın Hamit ÇİNE'ye, Sayın Toygun DİKMEN'e, Sayın Tufan GÜLDAŞ'a, bu değerli insanlarla görüşmemi sağlayan Sayın Ebru EKMEKÇİOĞLU'ya, Sayın Atilla GELSEV'e ve her aşamada bana yardımcı olan eşim Özlem HAKALMAZ'a teşekkürü borç bilirim.

Saygılarımla

Orhan HAKALMAZ

ÖZET

Bu çalışmada amacımız, Ege Bölgesi'ne ait Ağır Zeybekleri inceleyip, bütün özelliklerini ortaya çıkararak, bu konudaki boşluğu doldurabilmektir.

Bu amaç doğrultusunda, birinci bölümdeki giriş kısmında, Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri ile ilgili tüm soruları tesbit ettik. Ayrıca usullerin mertebeleriyle ilgili olanı başta olmak üzere, birkaç yanlışa da dikkat çektik.

Konu ile ilgili genel bilgiler verdiğimiz ikinci bölümde, zeybek, tavır ve dokuz zamanlı usullere değindik. Ayrıca, zeybeklerin yoğunluk gösterdikleri yöreleri bir harita ile gösterdik.

Asıl konuyu incelediğimiz üçüncü kısımda, "ağır zeybek nedir?" sorusunu cevapladıktan sonra, Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin seyir, ritm, usul ve melodi özelliklerini verdik. Melodik özellikleri verirken kendimize ait simgeler kullandık. Ağır Zeybeklerin, Ege Bölgesi'nde yoğun oldukları yöreleri bir harita ile, bu zeybekler hakkındaki bilgileri de bir şema ile gösterdik.

Dördüncü bölümde, Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'ndeki motifleri tesbit edip, bu motiflerin bağlama ile icrasında uğradığı değişiklikleri tezene işaretleriyle birlikte, yine şemalarla verdik.

Beşinci bölümde ise, incelemelerimiz doğrultusunda vardığımız sonuçları maddeler halinde yazdık. Ayrıca, usullerin mertebeleri ile ilgili yanlış başta olmak üzere, birkaç yanlış görüşe cevap verdik.

BÖLÜM
[1]

GİRİŞ

Türk Kültürü'nün vazgeçilmez ögelerinden biri olan folklorumuz, muhtelif bilim dallarının kavşak noktasında bulunmakta ve bir kısım bilim dallarından etkilendiği gibi, bir kısım bilim dallarını da etkilemektedir. Bu özelliği nedeniyle, folklorumuzda hangi konuyu ele alırsak alalım, mutlaka ilgisi olan diğer bilim dallarından da yararlanarak sorunlara çözüm getirmekteyiz. Nitekim "zeybekler"de söz konusu olduğunda; tarihi, sosyolojik gelişimi ve etnolojik özellikleri; gerek oyunu, gerekse müziği ve hatta çalgıları da inceleme alanına girmektedir. Ancak bunları yaparken zaman zaman öz konudan uzaklaşılmakta, derinlemesine bir araştırma ortaya çıkamamaktadır. "Zeybekler"de bu güne kadar genel olarak incelenmiş, kendi içinde birçok kısma ayrılan bu konu, belirli sınırlar içerisine alınamamıştır. Zeybeklerin dağınık ve ana başlıklarıyla incelenmiş olması, halk müziğimizin canlı iletişim araçları olan sanatçılarımızın, halk müziğimizle uğraşıp bu müzik dalına bilimsel olarak yaklaşmak isteyen gerek yerli, gerekse yabancı insanların yeterli derecede aydınlatılamamasına sebep olmuştur. Bu sebeplerden, yani bilimsel araştırmaların belirli sınırları içerisinde açıklığa kavuşturulmamasından dolayı, halk müziğimizde belirgin bir terminoloji karmaşası vardır.

Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin incelendiği bu çalışmamızın hazırlık döneminde gördük ki, "ağır" terimi de bu karmaşadan nasibini almıştır. Öyle ki, bir yörenin "ağır" dediği zeybek, diğer yörenin "ağır" dediği zeybekle kıyaslandığında "kıvrak" sınıfına girebilecek süratte olabiliyor. Dolayısıyla akla şu sorular geliyor: Ağır zeybeğin özelliği nedir? Gerçekte hangi süratteki zeybekler, bizim anladığımız anlamda "ağır" zeybektir?

Ayrıca ağır zeybek notaları, zeybek tavrında uyulması gereken tezene vuruş kurallarına göre yazılmamış olmalarından dolayı, bağlama ile icrasında tezene vurguları ile motifler arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu da önemli bir sorundur.

Zeybekler konusunda pek çok çalışmalar ve yazılmış makaleler olduğunu gözledik. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu çalışmalar, zeybekleri genel olarak ele almışlardır. Oysa bize göre, zeybekler tür bakımından en geniş müzikal ailelerimizden biridir. Genel olarak kullanılan "zeybek" terimi içinde, herbiri ayrı ayrı incelemelere tabi tutulacak ağır zeybek, teke zortlatmaları gibi türler vardır. Hatta aynı tür içinde dahi değişiklikler göstermektedir. Bir görüşe göre, ağır zeybekler çok ağır ve ağır, kıvrak zeybekler ise çok kıvrak ve kıvrak olarak çeşitlilik göstermektedirler. Bize göre, hangi oyun veya müzik icra ediliyorsa, terimin ait olduğu oyun veya müziği en doğru şekilde ifade etmesi gerekir. Bu mantıkla, çalışmamızda Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'ni inceledik ve "ağır zeybek" terimin yerinde kullanılmasına gayret ettik. Zira bu alanda bilimsel bir boşluk vardı.

Gözlem, mülakat ve kütüphane araştırması gibi metodları kullandığımız bu çalışmada amacımız, Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri alanında mevcut olan boşluğu doldurmak ve gelecekte bu konuda çalışma yapacak olanlara faydalı olabilmektir.

BÖLÜM
[2]

KONU İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Ağır zeybeklerin sağlıklı incelenebilmesi için, konu ile ilgili genel bilgilerin verilmesinde fayda vardır. Bu bilgilere de "zeybek" sözcüğünden başlamak yerinde olur kanısındayız.

2.1. ZEYBEK KELİMESİNİN LÜGAT ANLAMI VE KÖKENİ

Zeybek : I) Hafif silahlı ve güvenliği korumakla vazifeli eski bir asker sınıfı.

II) Selçuklular zamanında, böyle bir asker sınıfını meydana getiren Aydın ve Hüdavendigar (Bursa) halkı. Efe diye de adlandırılan bu kimselerin tuhaf kıyafetleri vardır.*

Zeybek-gi : I) Özellikle Batı Anadolu Efeleri'ne verilen ad.

II) Bu kimselere özgü yerel oyun ve oyunun müziği.**

Zeybek : Özellikle Batı Anadolu Efeleri'ne verilen ad.***

Zeybek kelimesinin kökeni hakkında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Hüseyin Hilmi Bayındır, 1964 yılında yayınladığı "Tarihte Zeybeklik ve Musikisi" adlı kitabında şöyle yazmaktadır: "Divanü Lügat-it Türk Cilt: 1, S. 333'te 'bekneğ' kelimesindeki 'bek' hecesinin 'sağ-

* Sami, Şemsettin: Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-ı Türki, Tercüman Gazetesi Tesisleri, İst. 1986, I. Baskı, Cilt: 3 S. 1522.

** Türk Dil kurumu, Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1988, Yeni Baskı, Cilt: 2, S. 1430

*** Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, İst. 1973, Cilt: II, S. 927.

lam' anlamına geldiği belirtilmektedir. Yine Divanü Lügat-it-Türk Cilt: 3, S. 154'te 'sağ' hecesinin Oğuzca 'zeyreklik, anlayışlılık' manasına geldiği kaydedilmiştir. Divanü Lügat-it-Türk Cilt: 1, S. 80'de (S) harfinin bazen Türk Dili'nde (Z) okunduğu söylenmektedir. Zeybek sözünde 'sağlam' anlamında bir 'bek' sözünün bulunması, zeybek adının birleşik bir ad olduğunu anlatmaktadır. Türk Dili'nin yapısı bakımından, ses uyumu kuralına göre 'zağ' hecesi kendisinden sonra gelen sert, ince bek hecesine uydurulmuş 'zeğ' olmuş, 'bek'le beraber 'zeğbek' olarak Avrupa tarih kitaplarına geçmiş ve çağımıza değin Bozdağ, Dolgali Dağ Köyleri'nde yaşamıştır." Hüseyin Hilmi Bayındır, tüm bu çalışmalarının sonunda zeybek kelimesinin kökeninin bize Oğuzca'dan geldiğini iddia etmektedir.*

Mahmut Ragıp Gazimihal, zeybek sözünün Grekler tarafından kullanıldığını da belirtiyor. Yunanca'da b sesi olmadığı için, onların dilinde sayvakikos, zaypakikos şeklinde, Rodos'ta ise Türkikos'un aynı anlamda kullanıldığı ve kelimenin aslının "saybak" olup, bizde kelimenin incelip özleşerek "zeybek" haline geldiği açıklanır.**

Bir başka görüşe göre ise: "Anadolu'ya yerleşen eski Türkler'de asker veya orduya "Sü" denirdi. Subaşı (ordu kumandanı), Sü-be (ordugah) Sü-bek (subay) anlamına geliyordu. Bu sözcükteki (S) harfinin zamanla sertleşerek (Z) haline geldiği kabul edilirse, sözcüğün Sü-bek Zi-bek şekline dönüştüğü ortaya çıkar." (Sabahattin Türkoğlu, Türk Folklor Dergisi, Zeybek ve Efe sözcükleri, S. 334)***

Kuşkusuz, bu sözcüğün kökeni hakkındaki örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak bize fikir vermesi bakımından, bu kadar örnek vermeyi yeterli bulduk.

---

* Güldaş, Tufan: Zeybeklik, Zeybek Oyunlarının ve Türkülerinin Yapıları, Ege Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü, Lisans Bitirme Çalışması, S. 5, İzmir, Temmuz 1989.

** (Arusan), Taranç, Berrak: Ege Bölgesi'nde Yaşayan Halk Müziği Ezgileri, Zeybekler ve Ellialtı Ezginin Çeşitli Yönleriyle Kataloglanması. Ege Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Yayınları, No: 88, İzmir, S. 23-24.

*** Çine, Hamit: Zeybek Oyunlarımız Adlı Ders Notları, S. 2.

2.2. TÜRK HALK MÜZİĞİ'NDE ZEYBEK

Zeybek teriminin lügat anlamı, bize halk müziğindeki anlamını vermez. Gerçi zeybek demek; silahlı, kahraman ve mert bir insan demektir. Ancak, insan anlamının yanı sıra, bu sözcüğün müzikal bir terim olduğunu da gözden uzak tutmamamız gerekmektedir. "Özellikle yurdumuzun Batı Bölgesi'nde, Ege'de oynanan oyunlara ve bu oyunların müziğine de zeybek terimi kullanılmaktadır."*

Kısaca zeybek sözcüğü, T.H.M.de müzik ve oyunun sembolüdür. Konuşma dilimizde hiç kimse, "bir zeybek oyunu oynar mısın?" veya, "bir zeybek oyunu müziği çalar mısın?" demez. Gerçekte bu cümlelerin fonetiği, kulağımıza bile hoş gelmemektedir. Oysa "bir zeybek oynar mısın?" ya da, "bir zeybek çalar mısın?" ifadeleri, yaşayan Anadolu Müzik Terimleri'miz arasında, uzun yıllardan beri kullanılmaktadır.

Özetlemek gerekirse, T.H.M.de zeybek, hafif silahlı bir asker sınıfı anlamında değil, doğrudan doğruya kişilerin oynadığı oyun ve oynanan oyunun müziği anlamına gelmektedir.

2.3. TÜRK HALK MÜZİĞİ'NDE TAVIR

Konumuz olan ağır zeybekleri incelerken, tavır özelliklerine de değinmek gerekecektir. Bu bakımdan, öncelikle halk müziğimizde "tavır" sözcüğünün ne anlama geldiğini, daha doğru bir deyimle ne ifade ettiğini açıklamamız icap eder. Zira son derece soyut bir kavram olan "tavır" terimine sık sık başvurup, ona açıklık getirmemek kanımızca yanlıştır. Müziğimiz hakkında bilgi almak isteyenlere açıklamalar yaparken onlara, "işte tavır bunu gerektirmektedir" deyip tavrı açıklamadığımız zaman, onları tatmin etmekten uzak kaldığımız inkar edilemez bir gerçektir. Bu yüzden, satır başlarıyla da olsa "tavır" terimine gerek sazlı, gerekse sözlü icrada değinmek gerekir.

** Tüfekçi, Nida: 4 Mart 1991 tarihli görüşme.

Tavır (geniş anlamda) bir eserin genel karakteri, şahsiyetidir. Nasıl her insanın bir karakteri varsa, her eserin karakteri, yani bir kişiliği vardır. Bu kişiliğin oluşabilmesi için, pek çok şartın bir arada olması gerekir. Zira genel anlamda, bir eserin tavrı (kişiliği, karakteri) toplumsaldır. Eserin ait olduğu toplumun tarihi, sosyolojik ve coğrafi yapısı, ekonomisi, dünya görüşleri, yöresel özellikleri, (sözlü icrada) şive, lehçe, ağız, (sazlı icrada) çalma şekilleri (yaylı, mızraplı, nefesli, vurmalı sazlar) o esere bir karakter kazandırmaktadır. Toplumun ortak duygu ve düşünceleri, genel kişiliğin bir parçasını oluşturmaktadır. İşte bu nedenledir ki, iki kişi bir eseri çalarken, yukarıda değindiğimiz genel unsurlara uymak zorunda olduklarından, aynı karakterde birleşirler. Toplu çalmada ortak duygu, düşünce, yörenin tüm özelliklerini yansıtır. Halbuki tek başına icra söz konusu olduğunda, örneğimizdeki iki kişi, eseri birbirlerinden farklı icra edeceklerdir. Zira tek başına icrada, eserin genel karakteri yanında, müzisyenin özel duyguları ve müzikal alt yapısı da devreye girmektedir.

Bir futbol takımı düşünelim. Herkes kendi artistik yönünü ortaya koymaya çalışırsa, takım maçı kazanamaz. Oysa herkes ortak bir taktiğe uyarsa, takımın maçı kazanma şansı daha fazla olur.

Yeri gelmişken, daima tavır dendiğinde akla gelen üslup ve yorum terimlerine de açıklık getirmek faydalı olur kanaatindeyiz. Üslup, kişinin müzikal alt yapısının sentezidir. Eğer bu sentez iyi ise, o takdirde toplumsal ve bireysel ifade istenilen şekilde olacaktır. Tavrı olanın üslubu vardır. Ancak bu kavram, sanat müziğinde farklıdır. Bu tür müziğimizde, eğer bir sanatçının üslubu varsa, o sanatçının tavrı olur. Anlaşılacağı üzere, sanat müziğinde tavır bireyseldir. Halbuki halk müziğinde, tavır toplumsaldır. Yoruma gelince; halk müziğinde sanatçının tavır artı üslup, artı sanatçının dünya görüşünü ve duygularını en üst

düzeyde, artistik ve estetik bir şekilde ifade etmesidir. Bundan da anlaşılacağı üzere, yorumun da üslup gibi bireysel olduğu ortadadır. İşte bu noktada, yani yorum meselesinde halk ve sanat müziği birleşmektedir.

2.4. TÜRLERİNE GÖRE ZEYBEKLER

Şimdiye kadar söylediklerimiz gerek sözlü, gerekse sözsüz zeybekler için geçerlidir. Konumuza açıklık getirmesi açısından, zeybeklerin türlerine göre sınıflandırmasını da vermekte fayda vardır. Bu sınıflandırmayı şu başlıklarla verebiliriz:

a- Ritmik yapılarına göre zeybekler,

b- Çeşitlerine göre zeybekler,

c- Oynanış şekillerine göre zeybekler,

d- Çalgılarına göre zeybekler.*

2.4.1. RİTMİK YAPILARINA GÖRE ZEYBEKLER

Zeybek dendiğinde, akla dokuz zamanlı usuller gelmektedir ki, bu son derece doğru düşüncedir. Dokuz zamanlı usullerin dışında zeybek düşünülemez. Ege dolaylarında dört vuruşlu bazı havalara "zeybek" denilmekteyse de, buradaki "zeybek" sözünün "oyun havası" anlamına geldiği ve zeybek havasının gerçek usulü olan birleşik dokuzlularla ilgisi olmadığı söylenebilir.**

Zeybek havaları (ritmik açıdan) iki ana grupta toplanır:

a- Ağır zeybekler

b- Yürük zeybekler

---

* Güldaş, Tufan: a.g.e., S. 32-33.

** Sarısözen, Muzaffer: Türk Halk Musikisi Usulleri, Resimli Posta Matbaası Ltd. Şti., Ankara 1962, S. 78.

Yürük sözcüğü süratli oynama anlamına kullanılmaktadır.*

Burada şu önemli hatırlatmayı da yapmakta fayda vardır: Saz kısmı yürük, söz kısmı ağır olan zeybekler, bir üçüncü sınıf gibi görülüp, böyle de gösteriliyor, oysa burada "aslolan oyun bölümü olan saz kısmıdır". Dolayısıyla böyle zeybekler, yürük zeybekler sınıfına girer.**

Genelde bütün zeybeklerde, üçlü (dokuz zamanlı usulün üçlü vuruşu) ya başta, ya da sondadır.*** Yani, dokuz zamanlı usullerin; A-(3-2-2-2) ve D-(2-2-2-3) tiplerindedir. Yalnız "teke zortlatmalarında A-tipi yoktur, B-(2-3-2-2) tipi vardır."

2.4.2. ÇEŞİTLERİNE GÖRE ZEYBEKLER

a- Bengi
b- Kesinti
c- Mengi
d- Sekme
e- Güvende****

2.4.3. OYNANIŞ ŞEKİLLERİNE GÖRE ZEYBEKLER

Zeybeklerin oynanış şekillerini de kendi içerisinde birkaç sınıfa ayırmak mümkündür.

A) KİŞİLERİN CİNSİYETLERİNE VE SAYILARINA GÖRE ZEYBEKLER

a- Erkekler tarafından oynanan zeybekler
b- Bayanlar tarafından oynanan zeybekler

---

* Özboyacı, İsmail: "Zeybekler", Türk Halk Musikisi ve Oyunları Dergisi, Ergun Matbaası, Ankara 1982, Cilt: I, S. 105.

** Değerli, Fikret: 8 Mart 1991 tarihli görüşme.

*** Çine, Hamit: 25 Mart 1991 tarihli görüşme.

**** Güldaş, Tufan: a.g.e., S. 33.

c- Karma zeybekler
d- Tek zeybek oyunları
e- Çift zeybek oyunları
f- Toplu zeybek oyunları

B) KOREOGRAFİSİNE GÖRE ZEYBEKLER

a- Çember (yuvarlak) üzerinde oynanan zeybekler
b- Bir dizi, ya da iki dizi halinde oynanan zeybekler.

C) SÖZLÜ ZEYBEK OYUNLARI

D) SÖZSÜZ (ÇALGISAL) ZEYBEK OYUNLARI

2.4.4. ÇALGILARINA GÖRE ZEYBEKLER

a- Davul, zurna ile oynanan zeybekler
b- Bağlama, cura ile oynanan zeybekler
c- Klarnet, davul ile oynanan zeybekler
d- Kaşıkla oynanan zeybekler
e- Çift zurna, tek ya da çift davul ile oynanan zeybekler
f- Sipsi ile oynanan zeybekler
– Kastamonu Sipsisi (Dilli düdük, Ağır Zeybek)
– Ege ve Akdeniz Sipsisi (Kıvrık Zeybek)*

2.5. ZEYBEKLERDE KULLANILAN USULLER

Zeybekler, dokuz zamanlı oyun havaları repertuarının en geniş bölümünü oluştururlar. Çünkü zeybek havaları, tempoları değişse bile, yalnız dokuz zamanlı usulle oynanabilen oyunlardır. Dört zamanlı zeybeklerin varlığı hakkındaki iddialara karşın, yöreye ait oyun ve müzikleri iyi bilen kişilerle yapılan görüşmelerde, değil dört zamanlı usul ile, (3, 3, 3) şeklindeki dokuz vuruşuyla dahi oynanamayacağı görüşü belirlenmiştir. İzmir yöresinde bu çeşit dokuzlunun tek örneği olan

* Güldaş, Tufan: a.g.e., S. 33-34.

"Ah bir ateş ver cigaramı yakayım" adlı zeybeğin icrası esnasında her ölçünün bitimine bir dörtlük, meyan bölümünde ise, her vuruşun ardına birer dörtlük eklenmekte olduğu tesbit edilmiştir. Bunun nedeni, aksamadan devam eden "E" tipi usulün bitiminde, figürün tamamlanmasıdır.

Zeybeklerde yapılan genel bir incelemede yoğunluk sırasına göre, A, D, C, ve E tipi dokuzlulara rastlanmıştır. B tipi dokuzlu, zeybeklerde hiç görülmeyen bir şekildir. Bazı zeybek notalarının, eksik ölçü kullanılarak yazıldığı görülmüştür. Bunun sebebi şöyle izah edilebilir: Zeybek oyunlarının figürleri, çoğunlukla dokuz zamanlı aksak usulün ölçüsüyle başlar. Bu tarz zeybekler, A tipi (3, 2, 2, 2) şeklinde notaya alınırlar. Ancak bazı sözlü zeybeklerde, saz bölümünün bitiminde, söz girmeden önce bir üçlü daha eklenir. Bu, figür gereği olmakla birlikte on zamanlı bir ölçüyü doğurmaktadır. Bu nedenle, bu tarz zeybeklerin notaya alımında, baştaki üçlü auftakt şeklinde yazılarak problem halledilmiştir.*

2.6. DOKUZ ZAMANLI USULLER

Dokuz zamanlı usuller, iki ve üç vuruşlu ana usullerin çeşitli şekillerde birleşmesinden doğan dokuz vuruşlu birleşik usullere dahildir. Zeybekler, Kaşık Havaları, Karşılamalar, Teke Zortlatmaları, Bengiler, Mengiler, Samahlar, Sallamalar, Barlar, Horonlar, Halaylar gibi türlerde örnekleri bulunmaktadır.

A tipi : 3, 2, 2, 2.
B tipi : 2, 3, 2, 2.
C tipi : 2, 2, 3, 2.
D tipi : 2, 2, 2, 3.
E tipi : 3, 3, 3.

---

* Gürler, Engin Şafak: Yüksek Lisans Bitirme Tezi, "Sözsüz Zeybeklerin Tezene Özellikleri" İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 1992, S. 9.

Dokuz zamanlı usulün E tipi, üç zamanlı ana usulün bir araya gelmesiyle oluşmuştur. E tipinde "Ah bir ateş ver" adlı tek zeybek örneği vardır.

Bütün tipler yukarıda yazılı olan türlerde bulunmaktadır. Zeybeklerde ise A, C, D ve E tipleri bulunmaktadır.*

* Gürler, Engin Şafak: a.g.e., S. 9-10.

2.7. ZEYBEKLERİN YOĞUNLUK GÖSTERDİKLERİ YÖRELERİN HARİTA ÜZERİNDE GÖSTERİLMESİ*

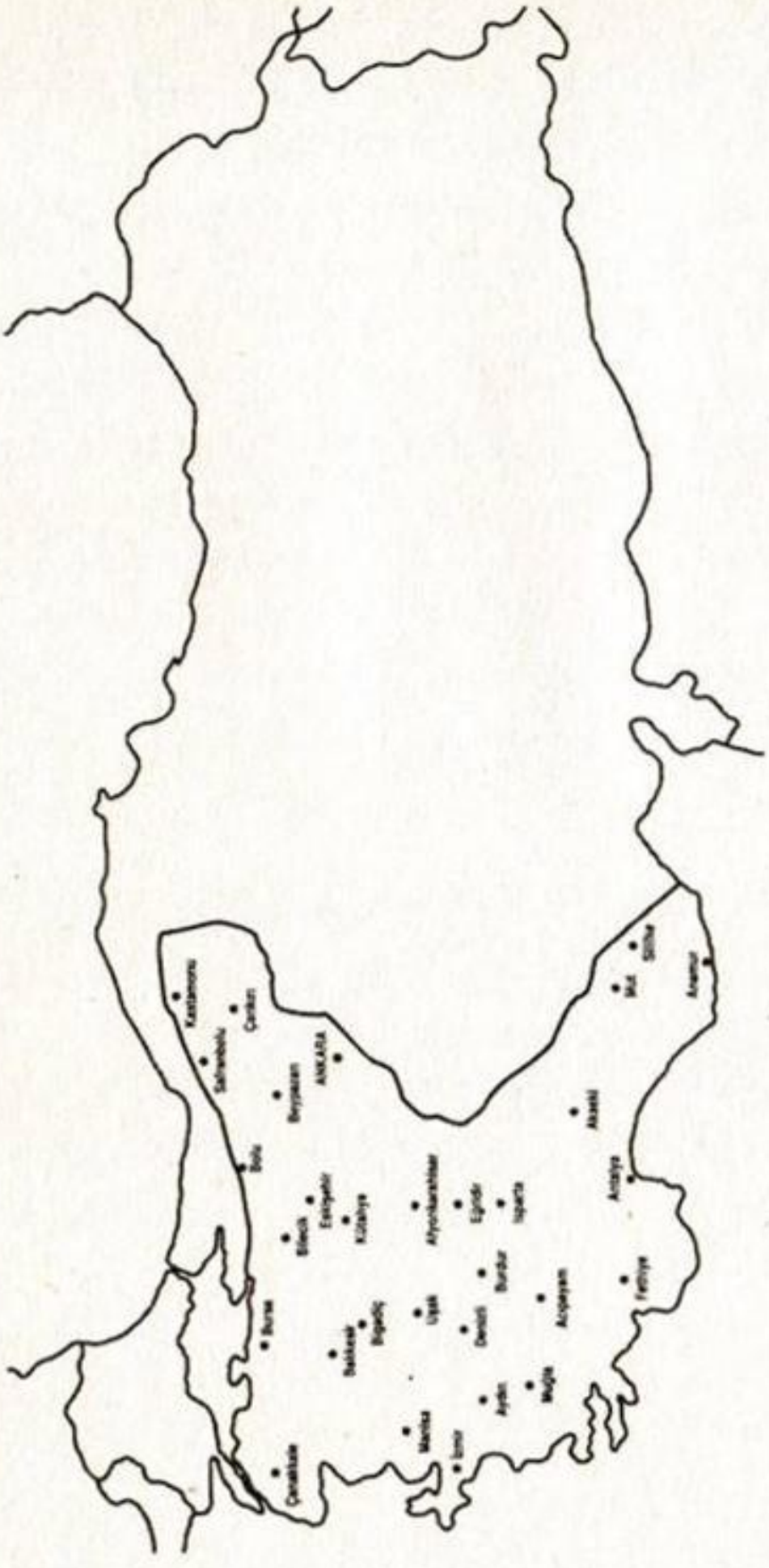

* Tüfekçi, Gamze: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 1990, S. 23.

BÖLÜM
[3]

İNCELENEN EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ'NİN ÖZELLİKLERİ

3.1. AĞIR ZEYBEK NEDİR?

Zeybek Oyunları'nı ayrı bir tasnifle, kıyı, dağ ve ova zeybekleri şeklinde üç bölümde toplamak mümkündür. Kıyı oyunları çabuk ve hareketli, dağ oyunları daha sekmeli ve orta hareketli, ova oyunları ise ağır oynanan zeybeklerdir.*

Ağır zeybek, isminden de anlaşılacağı gibi, zeybek oyunu ve müziğinin ağır olması demektir.

Ağır zeybek yaşlıların oynadığı (yalnızca erkekler tarafından) bir oyundur.** En büyük özellikleri, oyunun bazı bölümlerinin gecikerek, yani ritmin kasılarak oynanmasıdır. Bu durum, müziğe de puandorg olarak aynen yansımaktadır. Bu özellikten dolayı ağır zeybekler de dokuz zamanlı olmalarına rağmen, dokuz zamanlı usul diğer zeybeklerde olduğu gibi kolayca anlaşılamaz. Yani üç zamanlı kısım, çok dikkat edildiği takdirde anlaşılabilir.

Bu özellikler ışığında ağır zeybeğe şöyle bir tarif getirilebilir: Belirli duraklamalarla üçlüsünün dahi anlaşılamayacağı kadar ağır çalınan, yalnızca yaşlı erkekler tarafından oynanan bir oyun ve bu oyunun müziğidir.

---

* Paşmakçı, Yücel: Özel Ders Notları.

** Çine, Hamit: a.g.e., Görüşme.

3.2. EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ'NİN ŞEMATİK OLARAK DAĞILIMI

EK NO	EZGİNİN ADI	T.R.T. REPERTUAR NO	YÖRESİ	KİMDEN ALINDIĞI	DERLEYEN	NOTAYA ALAN	USULÜ	USULÜN TİPİ	DİZİSİ	SEYRİ
1	GÜNEYDOĞU ZEY.	117	MUĞLA		HAMDİ ÖZBAY	HAMDİ ÖZBAY	9	A	MUHALİF	İNİCİ
2	HARMANDALI ZEY.	222				HİKMET TAŞAN	9	D	GARİP	"
3	İKİPARMAK ZEY.				HAMİT ÇİNE	HAMİT ÇİNE	9	"	MÜSTEZAT	"
4	İKİPARMAK (ÇİNE) ZEY.	97	AYDIN/ÇİNE	YUSUF KARA	HAMDİ ÖZBAY	HAMDİ ÖZBAY	9	"	"	"
5	KADIOĞLU ZEY.	41	MUĞLA/BAYINDIR		" "	" "	9	A	YAHYALI KEREM	"
6	KADIOĞLU ZEY.	288	" "		T.R.T.	YAŞAR AYDAŞ	9	"	YANIK KEREM	ÇIKICI İNİCİ
7	KOCAARAP ZEY.	127	AYDIN	HÜSEYİN DOĞAN AHMET EĞRİBOYUN MUHARREM GÖKBEL	MUZAFFER SARISÖZEN	M. SARISÖZEN	9	"		İNİCİ ÇIKICI
8	KOZAK ZEY.	80	BERGAMA	HASAN ÇAKI EFE	" "	M. SARISÖZEN	9	"	GARİP	İNİCİ
9	MEMELİ ZEYBEĞİ	129	DENİZLİ	ÖZAY GÖNLÜM	AHMET YAMACI	AHMET YAMACI	9	D	YAHYALI KEREM	İNİCİ
10	SABA GÜVENDE ZEY.	78	İZMİR		MUZAFFER SARISÖZEN	M. SARISÖZEN	9	A	BOZLAK	ÇIKICI İNİCİ
11	SABAH NAMAZI ZEY.		MUĞLA	FAHRETTİN TOKSÖZ	HAMİT ÇİNE	HAMİT ÇİNE	9	"	"	ÇIKICI
12	SOMALI ZEYBEĞİ	95	EGE		AHMET YAMACI	AHMET YAMACI	9	"	GARİP	ÇIKICI İNİCİ

3.3. EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ'NİN YOĞUNLUK GÖSTERDİKLERİ YÖRELERİN HARİTA ÜZERİNDE GÖSTERİLMESİ

3.4. SEYİR ÖZELLİKLERİ

Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin seyirlerini incelediğimizde 12 adet ağır zeybeğin 7 tanesinin inici olarak seyrettiğini gördük. 3 tanesi çıkıcı-inici, diğer ikisinin de biri çıkıcı, öteki ise inici-çıkıcıdır. Görülüyor ki, çoğunlukla seyirleri inicidir.

3.5. USUL ÖZELLİKLERİ

Bütün zeybeklerde olduğu gibi, Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'de 9 zamanlı usulün dışına çıkmamıştır. Ağır zeybekler de bu usulün A-(3, 2, 2, 2) ve D-(2, 2, 2, 3) tiplerini kullanmıştır.

3.6. KULLANILAN DİZİLER

Kocaarap ve Sabah Namazı Zeybekleri'nin dizileri tesbit edilememiştir. Diğer 10 zeybeğin üçü Garip, ikisi Yahyalı Kerem, ikisi Müstezat, biri Yanık Kerem, biri Bozlak, diğeri ise Muhalif dizisindedir.

3.7. EZGİLERİN BİÇİM ANALİZLERİ

Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri üzerinde uyguladığımız eser analizinde notaların bünyesindeki melodik, ritmik pasajlar, cümlecik, cümle ve periyot bazında tesbit edilmiş, daha sonra bu yapılan küçüklük-büyüklük nitelikleri göz önüne alınarak simgelendirilmiş ve kümesel sonuçları ortaya çıkarılmıştır. Tesbit edilen cümlecikler, ɣ,ɣ,x, x,ح,ح,β,β, vb. işaretlerle, cümleler a, b, c, vb. harflerle, periyotlar ise A, B, C vb. büyük harflerle simgelendirilmiştir. Ağır zeybeklerde, anlam bütünlüğü olan en küçük pasajlara cümlecik; en az iki ve daha fazla cümlecikten oluşan pasajlara cümle; cümlecik ve cümlelerin oluşturduğu bütünlere periyot mantığı ile yaklaşılmıştır. Net bir sıralama ile şu formülü yazabiliriz;

Cümlecik, cümle, periyot.

Şimdi, çeşitli işaret ve harflerle simgelendirilen cümlecik, cümle, periyot kavramlarının ne şekilde kümesel görüntüye dönüştürüldüğünü aşağıda görelim. Örnek olarak, ek no 7 olan Kocaarap Zeybeği'nin biçim yapısını gösteren kümesel ifadeyi ve simgesel açılımı inceleyelim. (Zeybeğin cümlecik, cümle ve periyot tesbitleri nota üzerinde gösterilmiştir)

Kümesel İfade :

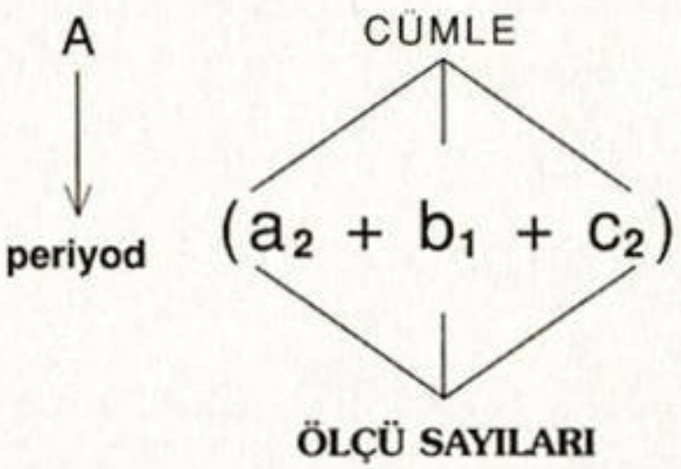

Simgesel Açılım :

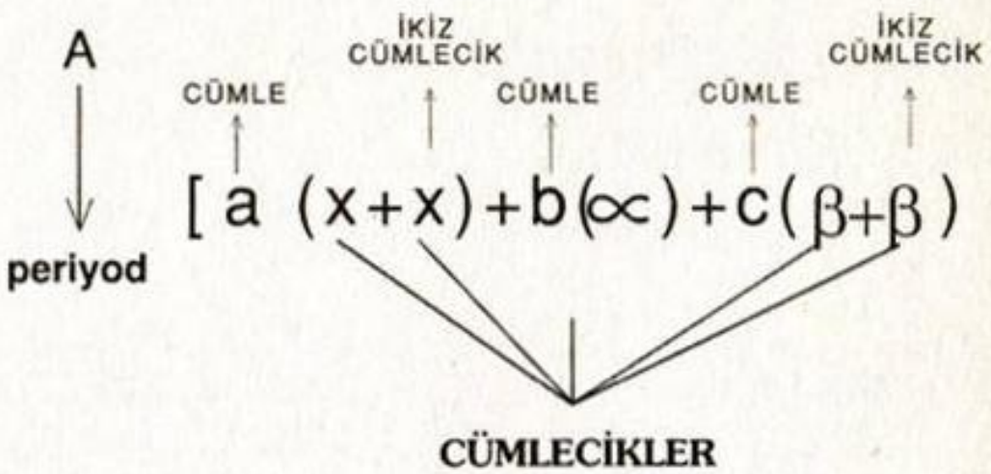

EX= 1. GÜNDOĞDU ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_2)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_2(\alpha + \alpha')]$

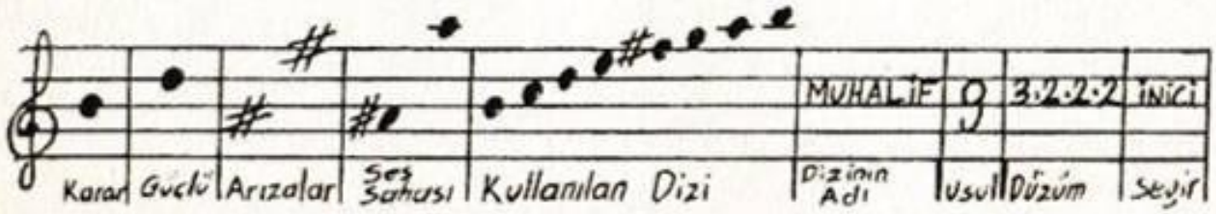

EX= 2. HARMANDALI ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_2 + b_2 + c_2)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_2(x + x') + b_2(\alpha + \alpha') + c_2(\beta + \alpha'')]$

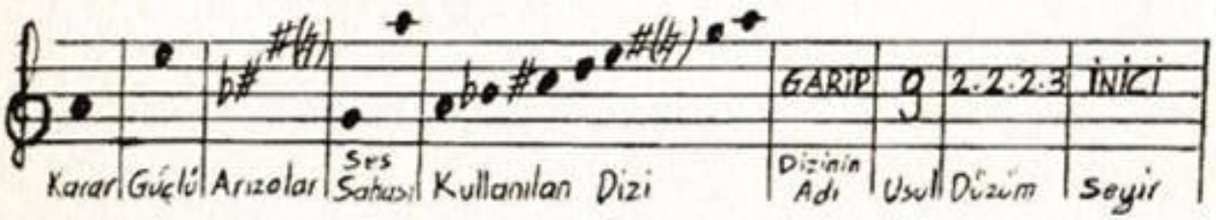

EX=3. İKİ PARMAK ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

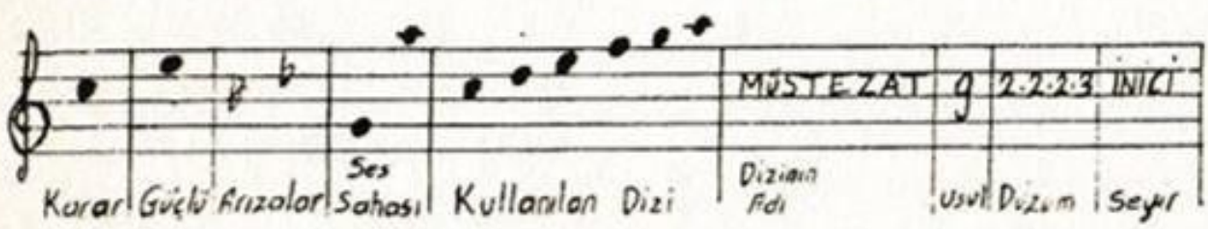

EX=4. İKİ PARMAK ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

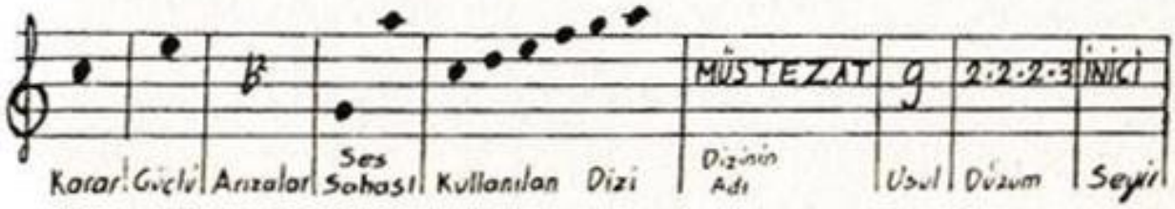

EX=5. KADIOĞLU ZYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

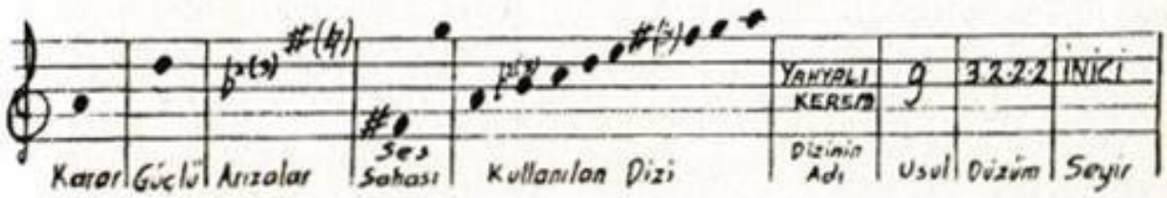

EX=6. KADIOĞLU ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_2 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x + \dot{x}) + b_1(\alpha)]$

EX=7. KOCAARAP ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_2 + b_1 + c_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_2(x + x') + b_1(\alpha) + c_2(\beta + \beta')]$

EX=8. KOZAK ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

EX=9. MEMELİ ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_2 + c_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_2(\alpha + \alpha') + c_1(\beta)]$

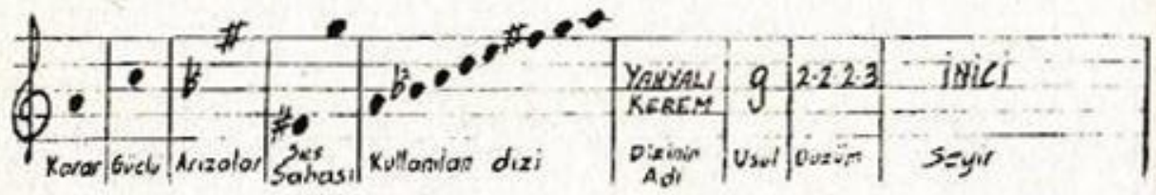

EK = 10. SABA GÜVENDE ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

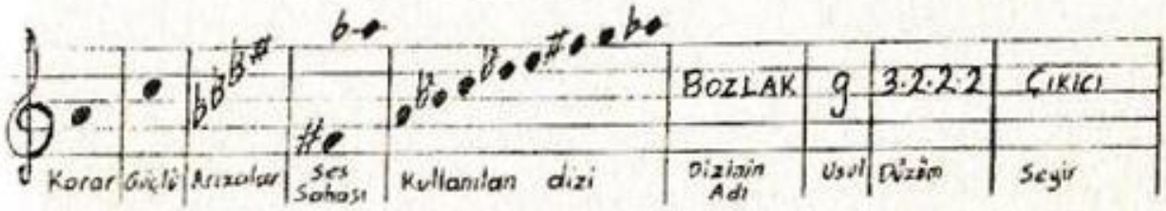

EK= 11 SARAH NAMAZI ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_1 + b_1)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_1(x) + b_1(\alpha)]$

EK= 12. SOMALI ZEYBEĞİ

Kümesel İfade : $A\ (a_2 + b_2 + c_2)$

Simgesel Açılım : $A\ [a_2(x + \dot{x}) + b_2(\alpha + \dot{\alpha}) + c_2(\beta + \dot{\beta})]$

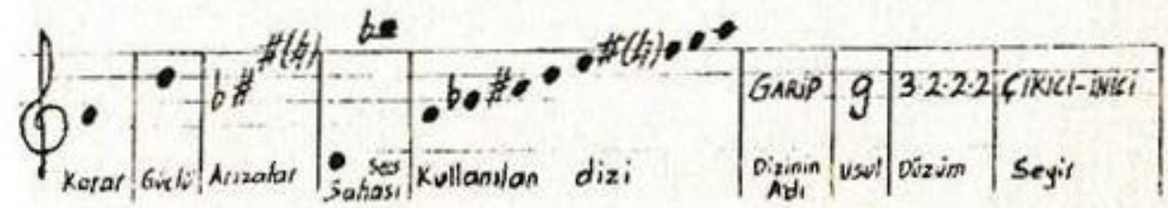

BÖLÜM
[4]

EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ'NDE KULLANILAN MOTİFLER

Ege Bölgesi'ne ait, tesbit edebildiğimiz 12 adet ağır zeybek üzerinde yapılan araştırmada, sırasıyla, 3, 4, 5, 6, 7, 8'li motiflerin kullanılmış olduğu görülmektedir. Her motifin bulunduğu ağır zeybek örneği verilmiş ve ekte bulunan notaların, hangi ölçülerinde bulundukları tablolar halinde gösterilmiştir.

4.1. EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ'NİN KULLANILAN MOTİFLERİ TABLOLAR HALİNDE GÖSTERİLMESİ

3'LÜ MOTİFLER

	EK NO	ÖLÇÜ NO			
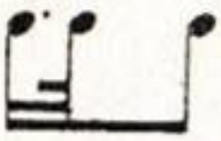	7	1	5		
	10	2			
	1	2	3		
	7	1	2	3	4
	8	1	2		
	9	2	3	4	
	10	2			
	11	1			
	12	1	3		
	1	1	2	3	
	5	1			
	12	5	6		
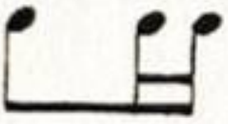	2	1	2		
	8	1	2		
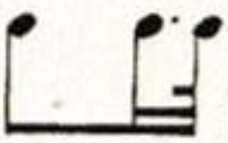	6	1	2	3	

4'LÜ MOTİFLER

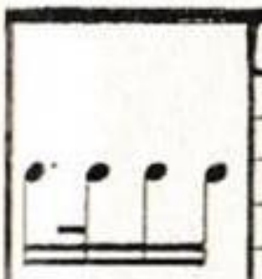

EK NO	ÖLÇÜ NO
1	2 3
6	1 2 3
7	2 3
8	2
12	3 4

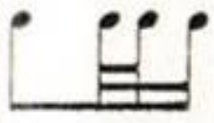

EK NO	ÖLÇÜ NO
1	1
2	1 2
3	1 2
4	2
7	1
9	1 2 4

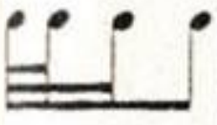

EK NO	ÖLÇÜ NO
1	1
2	1 2
3	2
6	1 2 3
12	5 6

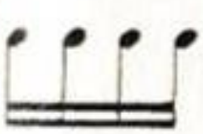

EK NO	ÖLÇÜ NO
2	2 3 4 5 6
4	1
6	1 2 3
8	1 2
9	1 2 3 4
10	1
11	1

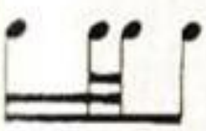

EK NO	ÖLÇÜ NO
1	2 3
3	2
7	1
9	2 3 4
11	1

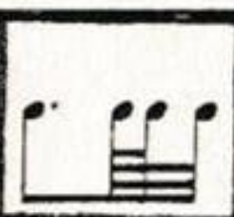

EK NO	ÖLÇÜ NO
4	1

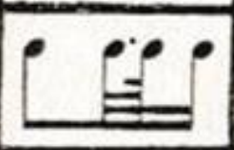

EK NO	ÖLÇÜ NO
6	2 3

EK NO	ÖLÇÜ NO
7	2

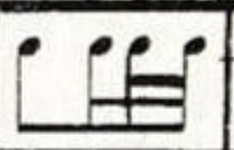

EK NO	ÖLÇÜ NO
9	3

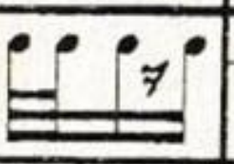

EK NO	ÖLÇÜ NO
11	1

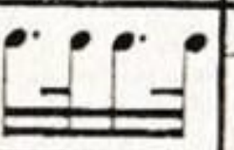

EK NO	ÖLÇÜ NO
11	1

EK NO	ÖLÇÜ NO
12	1 2

5'Lİ MOTİFLER

	EK NO	ÖLÇÜ NO			
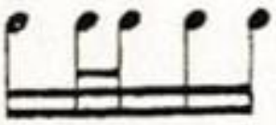	3	1	2		
	4	1	2		
	5	2			
	6	3			
	7	2	3	4	5
	9	1	2	3	4
	10	1	2		
	11	1	2		
	12	1	2	5	
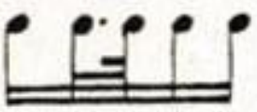	4	1	2		
	5	1			
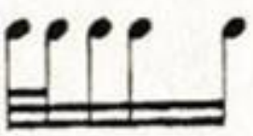	7	4			
	9	4			
	12	5	6		
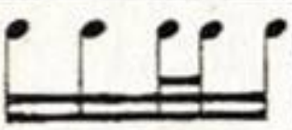	3	2			
	7	4			
	9	1			
	1	1			
	6	3			
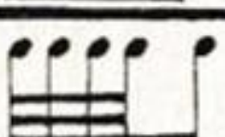	4	2			
	5	1	2		
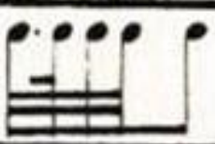	12	1	2	3	4
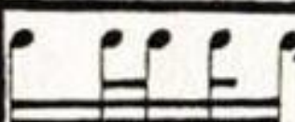	7	1			
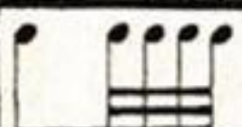	1	1	3		
	7	1			

6'LI MOTİFLER

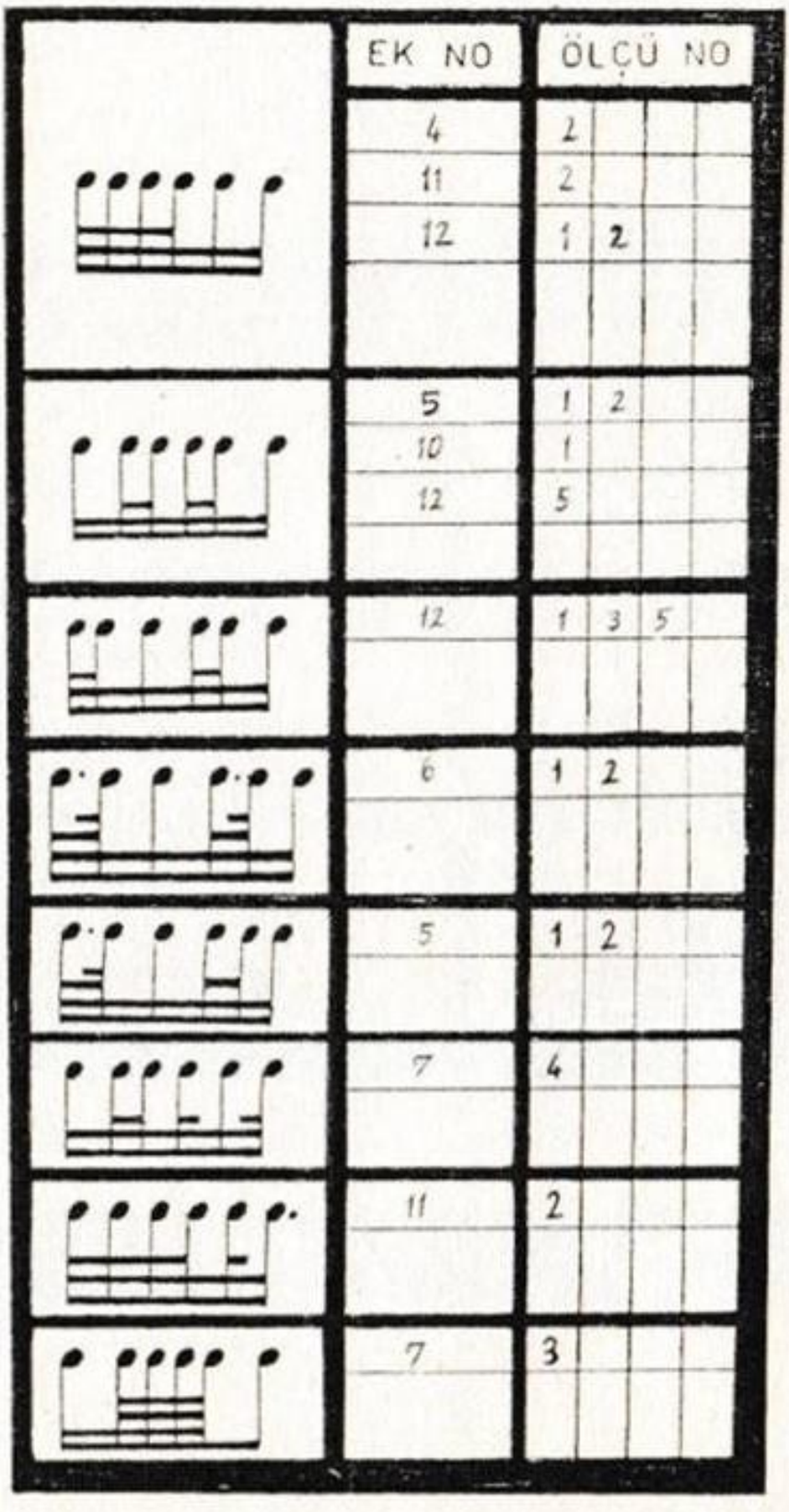

	EK NO	ÖLÇÜ NO
	4	2
	11	2
	12	1 2
	5	1 2
	10	1
	12	5
	12	1 3 5
	6	1 2
	5	1 2
	7	4
	11	2
	7	3

7'Lİ MOTİFLER

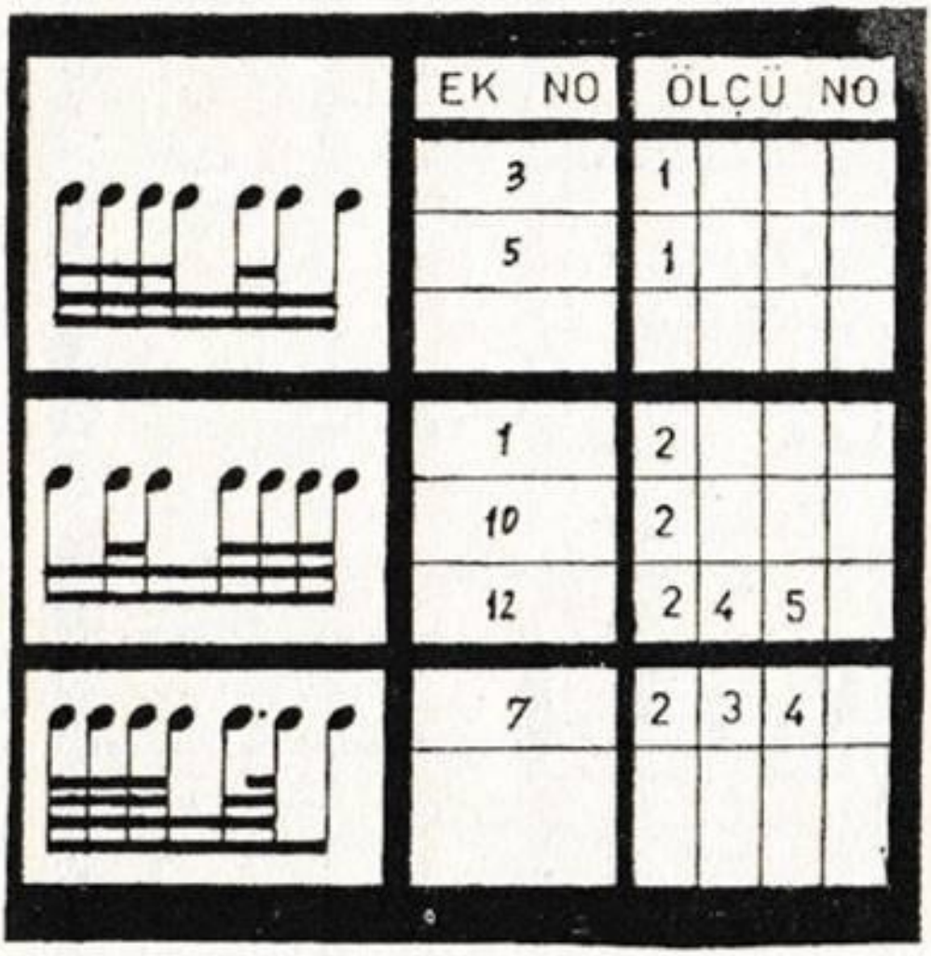

EK NO	ÖLÇÜ NO			
3	1			
5	1			
1	2			
10	2			
12	2	4	5	
7	2	3	4	

8'Lİ MOTİFLER

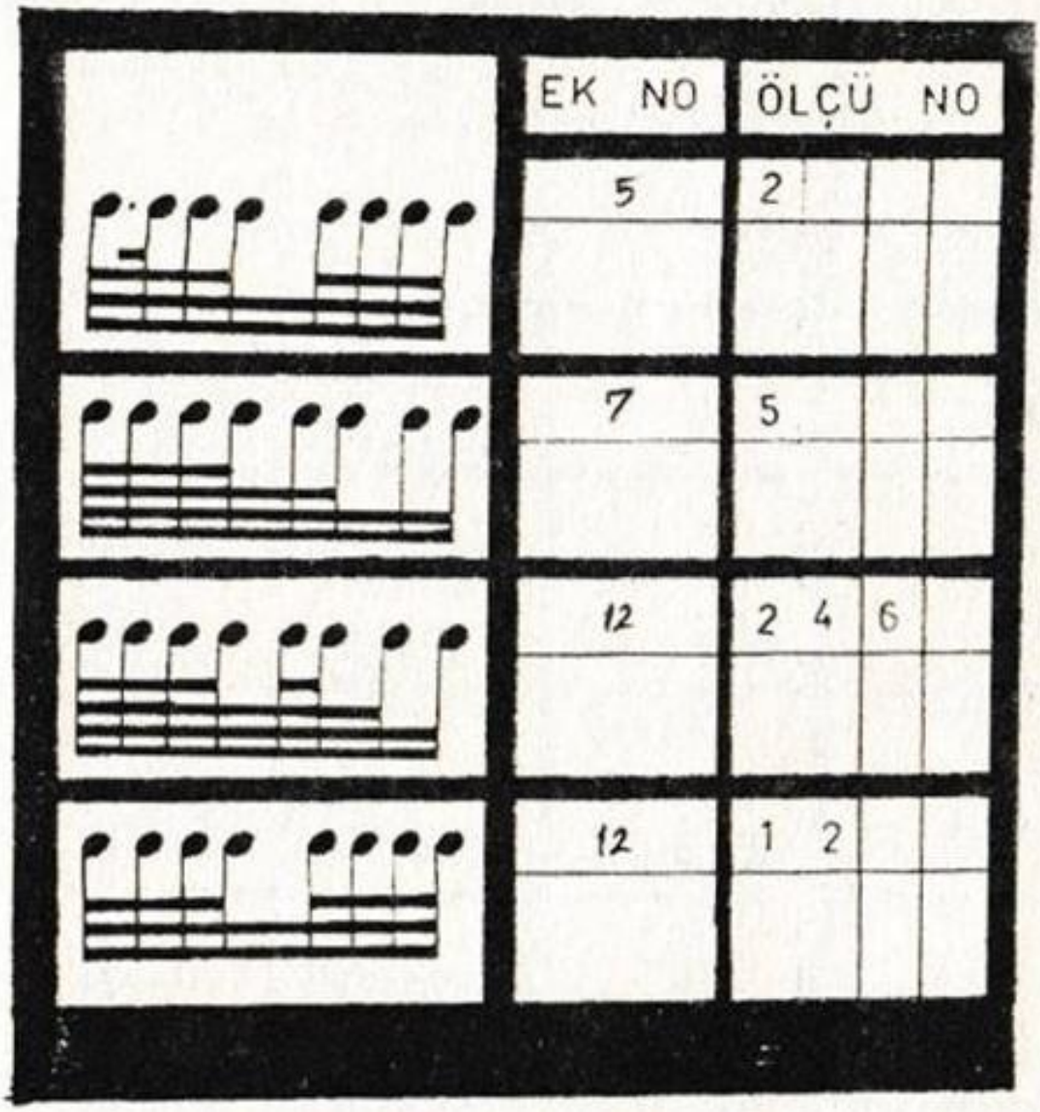

4.2. MOTİFLERİN İCRA ANINDA UĞRADIKLARI DEĞİŞİKLİKLER VE BU DEĞİŞİKLİKLERİN TEZENE VURUŞ İŞARETLERİ

Derleyici, duymuş olduğu melodiyi şüphesiz otantiğine sadık kalarak notaya alır. Fakat notaya alınan Türk Halk Müziği Repertuarı'nın büyük kısmı (özellikle tavırlı eserler) bağlama ile icra edilirken, tavrı ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla yazılı olan motiflerle icra arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

İncelenen Ege Bölgesi'ne ait ağır zeybeklerde kullanılan motiflerin icra anında uğradıkları değişiklikler ve bu değişikliklerin tezene vuruş işaretleri tablolar halinde gösterilmiştir.

3'LÜ MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

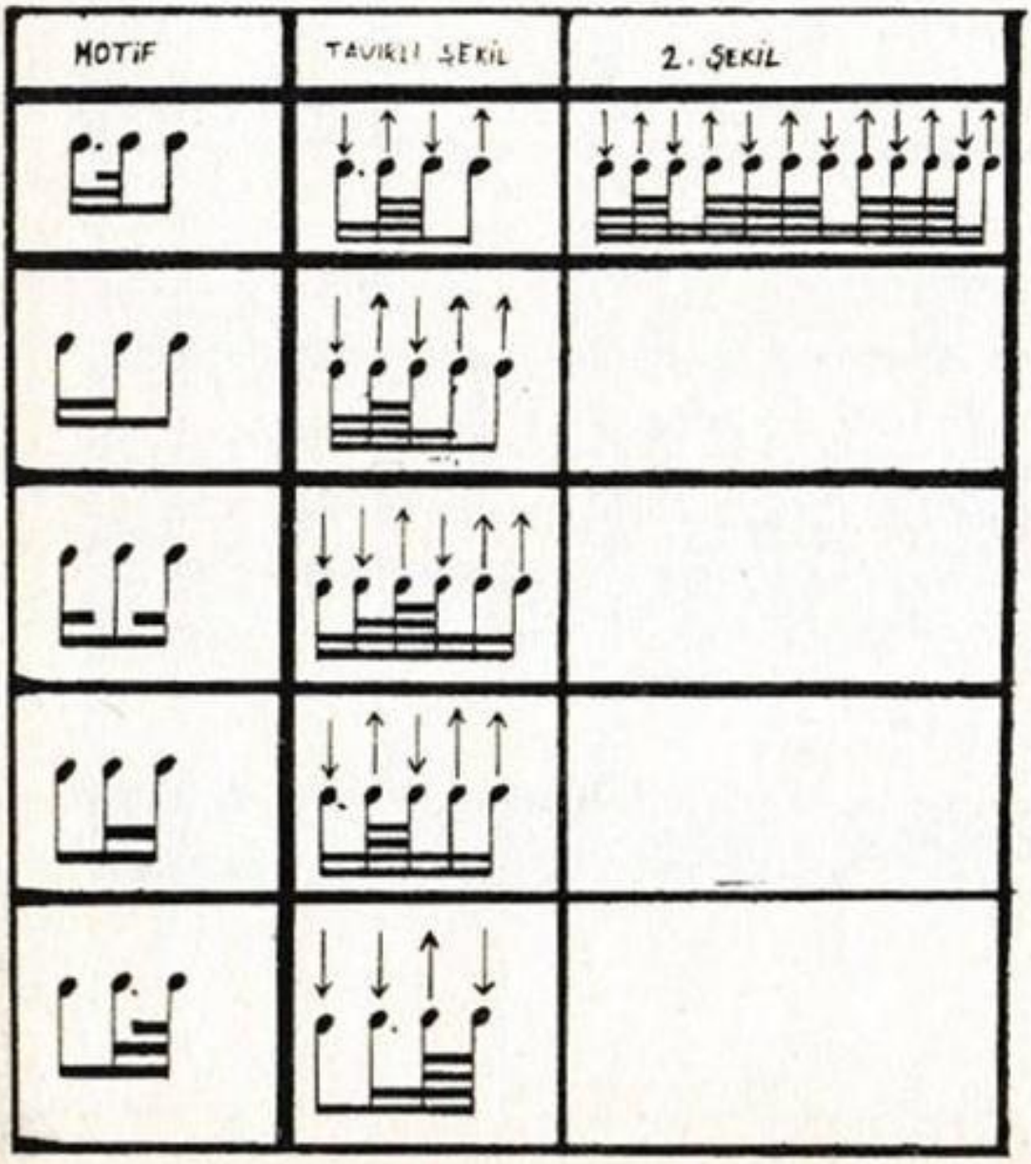

4'LÜ MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

MOTİF	YAVAŞ ŞEKİL	2. ŞEKİL	3. ŞEKİL
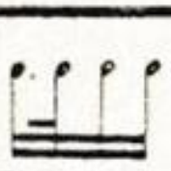	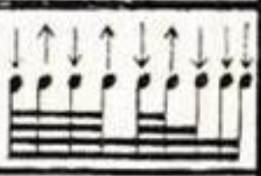		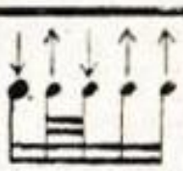
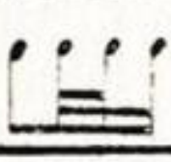			
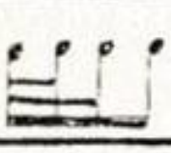	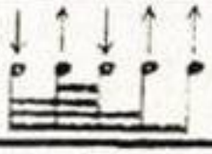		
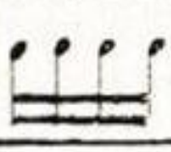			
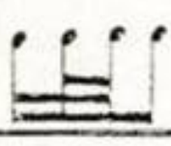	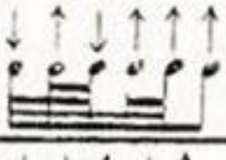		
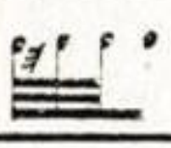			
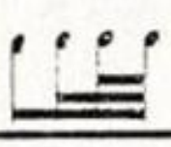	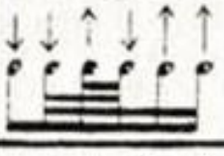		
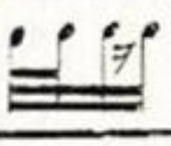			
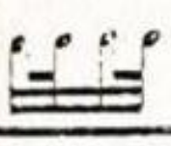			
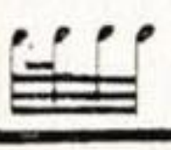			

5'Lİ MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

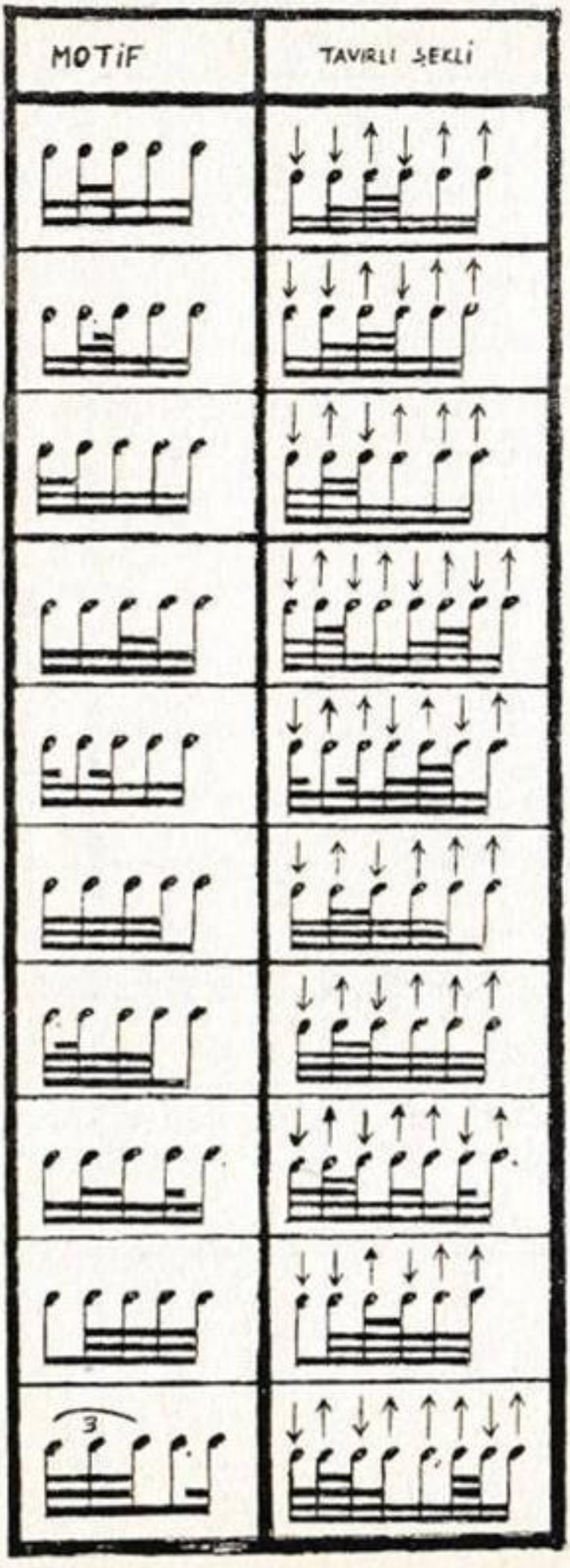

6'LI MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

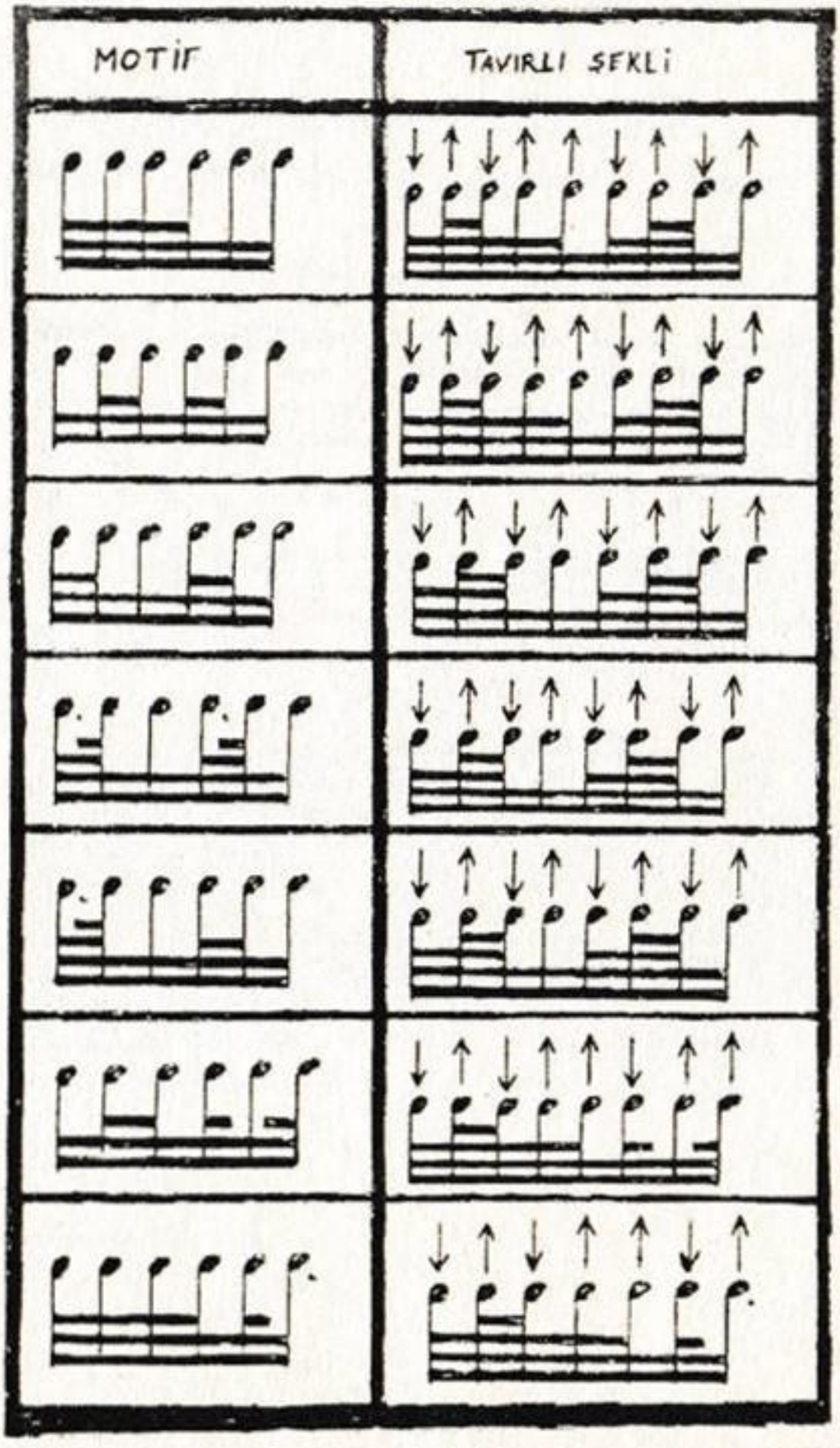

7'Lİ MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

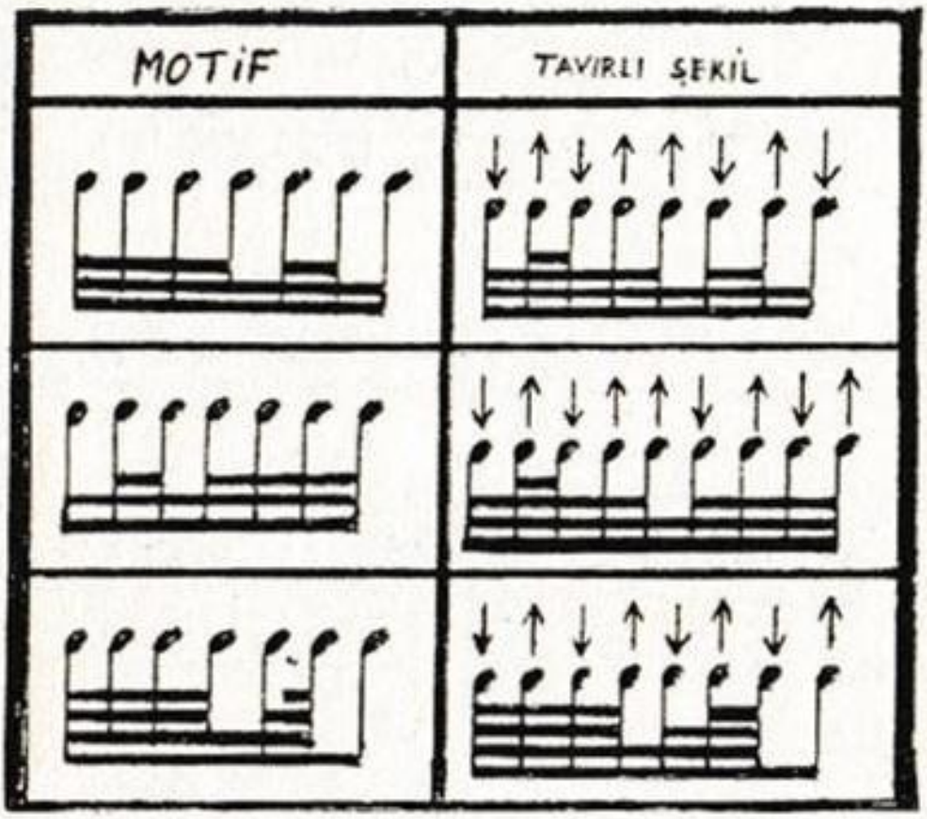

8'Lİ MOTİFLERDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

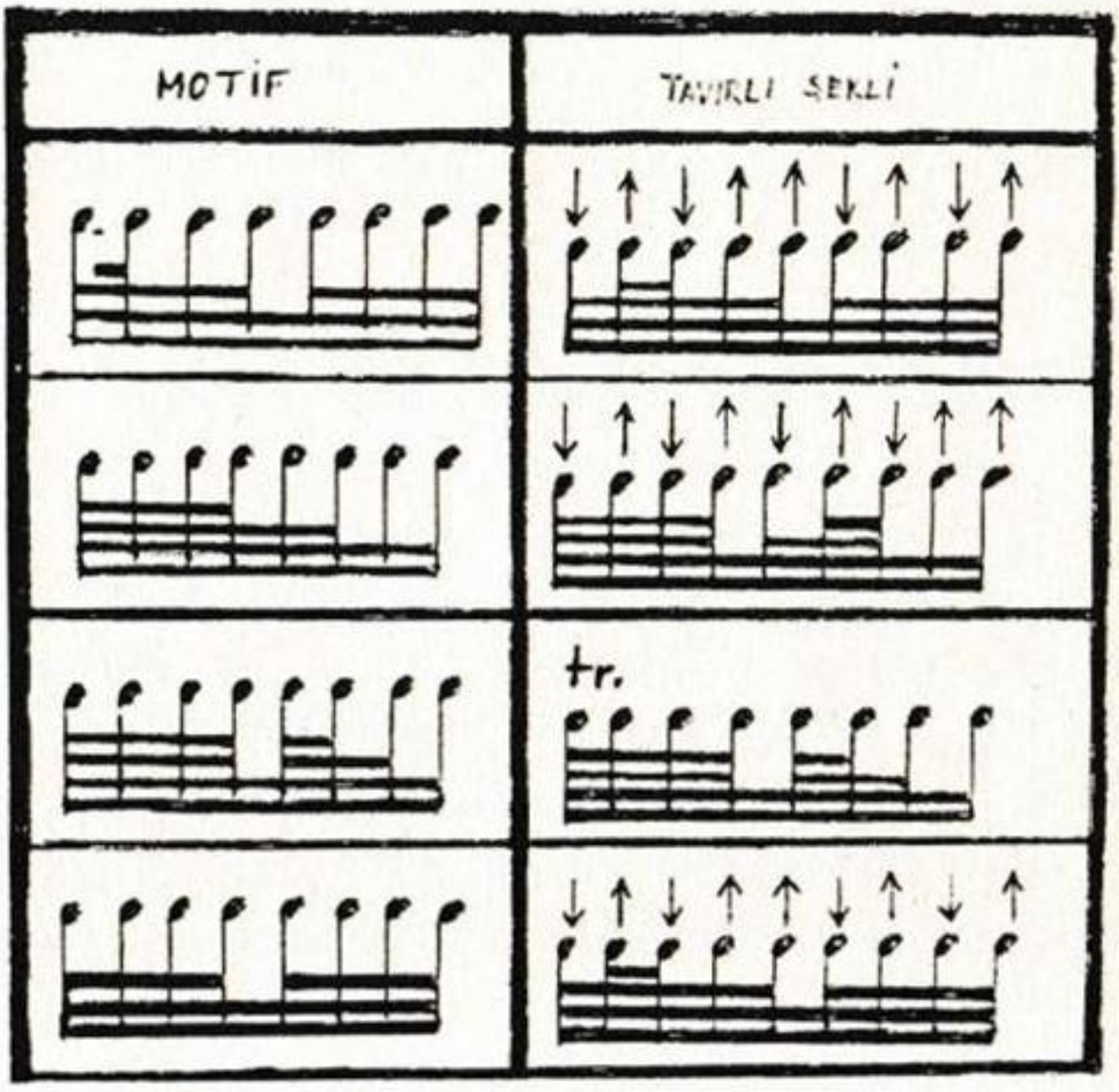

BÖLÜM
[5]

SONUÇ

Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'ni incelediğimiz bu çalışmada vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1) 9 zamanlı usulün A-(3, 2, 2, 2) ve D-(2, 2, 2, 3) tiplerinden başka usul ve düzümüne rastlanmamıştır.

2) Ege Bölgesi'nde Muğla (Bayındır), Aydın (Çine), Bergama, Denizli ve İzmir yörelerinden başka yerlerde ağır zeybek görülmemiştir.

3) Ağır Zeybeklerin sözlü olanı yoktur.

4) Dört zamanlı zeybeklerin varlığı hakkındaki iddialara karşın, yöreye ait oyun ve müzikleri bilen kişilerle yapılan görüşmelerde değil 4 zamanlı, 9 zamanlı usulün E tipi (3, 3, 3) ile dahi, zeybek oyunlarının oynanamayacağı görüşüne biz de katılıyoruz.

5) Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nde Müstezat, Yanık Kerem, Muhalif, Garip, Yahyalı Kerem ve Bozlak dizileri kullanılmıştır. Kocaarap Zeybeği ve Sabah Namazı Zeybeği'nin dizileri tesbit edilememiştir. Zira Türk Halk Müziği Terminolojisi'nde o dizilerin adını içeren herhangi bir terime, araştırmalarımız sırasında rastlayamadık.

6) Genellikle "inici" seyirler kullanılıp, diğer seyir şekillerine de (çıkıcı, inici-çıkıcı, çıkıcı-inici) rastlanmıştır.

7) Gezinlemesiz (gezenleme de denir) zeybek oyunu (kadın oyunları hariç) yoktur. Oyuncu çıkar çıkmaz zeybeğe girmez, havaya intibak edebilmek, o atmosfere ve topluma uymak için en az üç kere döner. Bu esnada eğer söyleyen varsa bir iki kuble okur, söyleyen yoksa, söz kısmı saz olarak çalınır. Eğer söz yoksa, o zeybeğin ayağında (dizisinde) herhangi bir gezinti yapılır. Bu gezinleme anında oyuna kalkan ya da kalkmış olanlar, kendilerine has, erkekçe bir Tavırla meydanda daireler çizerek dolaşırlar ve usulün 3'lü kısmı ister başta ister sonda olsun, oyuna usulün 3 zamanlı yerinde nara atarak başlarlar.

8) Genel bir yanlış kanı, kadınlar tarafından zeybek oynanmadığıdır. Oysa araştırmamız sonucunda, zeybeklerin cinsiyet açısından şu üç sınıfta toplandığı görülmüştür:

a- Erkekler tarafından oynanan zeybekler,

b- Kadınlar tarafından oynanan zeybekler,

c- Kadın ve erkeklerin beraber oynadıkları "Alaca" denen zeybekler.

9) Ağır zeybekler yaşlılar tarafından oynanır. Yani efenin oyunu ağır, zeybek ve kızanların oyunları kıvraktır.

10) Zeybeklerin ritmi yalnızca oyundan anlaşılır. Oyunu izleme olanağı veya vakti olmayan müzisyene, ritmi yalnızca metronomla verilebilir. Türk Halk Müziği Notaları'nın çoğunluğunda metronomlar ihmal edilmiştir ve bu da müzisyenler arasında büyük bir kaos (ritm açısından) yaratmaktadır. Ege Bölgesi Ağır Zeybekleri'nin metronomu 22 ile 33 arasında değişmektedir.

Şimdiye kadar derlenmiş olan ve bundan sonra derlenecek olan zeybekler notaya alınacağı zaman, ağır zeybek motifleri üzerinde yaptığımız çalışmalar gibi, tezene vuruş özelliklerine göre motiflendirilirse, Tekli icrâda doğruluk, toplu icrâda da tezene birliğine varılmada kolaylık sağlaması açısından yararlı olacaktır. Bundan dolayı ulaşılacak olan tezene birliği, göz estetiği bakımından izleyicilerde iyi bir intiba bırakacaktır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, Türk Halk Müziği'nin en büyük eksikliklerinden biri de metronom konusudur. Bu konuda otoritelerin toplanıp, bütün repertuarın metronomunu yazmaları gerekmektedir.

Burada şu önemli konuya değinmekte de yarar vardır. Zeybeklerin ritmik gideri hakkında bilgi veren pek çok kaynakta, şöyle yanlış bir tasnif yapılmıştır: Zeybeklerin 9/2 ve 9/4'lük mertebelerine ağır, 9/8 ve 9/16'lık mertebelerine de yürük zeybek denir. (Sayın Toygun Dikmen ve sayın İsmail Özboyacı bu fikirdedirler). Sayın Hamit Çine ise 9/2'lik mertebenin Halk Müziğimizde yer alamayacağını, 9/4'lük ağır ve çok ağır, 9/8'lik kıvrak, 9/16'lık mertebenin de çok kıvrak zeybek olduğu görüşündedir. Sayın Tufan Güldaş'da, lisans bitirme çalışmasında zeybekleri tamamen mertebelerine göre tasnif edip, her mertebeye değişik bir zeybek sınıfı vermiştir.

Bu konuda öncelikle "mertebe"nin ne anlama geldiğini öğrenelim:

Bir ölçünün zaman ve vuruşları değişmeden birim notunun büyüyüp küçülmesine, o usulün mertebesi denir. (Hurşit Ungay, "Usuller", S. 4).

Konumuzun içinde olduğu için, 9 zamanı örnek olarak verelim ve 9 zamanlı usulün mertebelerinden birini ele alalım: 9/4'lük bir eserin metronomu 60, yine 9/4'lük bir eser fakat bu kez metronom 120; bu iki tane eserin ritmi aynı mıdır? Tabii ki hayır, örnekteki 2. eser I. örneğin 1 katı kadar yürüktür.

Başka bir açıdan şöyle bir örnek daha verelim: Yine 9/4'lük bir eser, metronom 60, 9/8'lik bir eser, metronom yine 60. Bu iki eser aynı mertebelerde olduğuna göre ayrı ritmde midir? Hayır, bu iki eser aynı ritmdedir. Bu yanlışlık Türk Sanat Müziği'nde de vardır. Mertebelere göre, aynı usulün değişik mertebelerine değişik isimler verilmiştir. 10/16'lık Curcuna, 10/8'lik Aksak Semai, 10/4'lük Ağır-Aksak Semai gibi.

Mertebeler metronom için gereklidir. 2'lik bir mertebeyle yazılan eserin metronomu, dakikada kaç tane 2'lik vuruş yapılacağını gösterir. Bu da, o eserin ritmi demektir.

KAYNAKLAR

1) UNGAY, Hurşit; Usüller I. Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Koruma Derneği Yayınları, İst. 1977, S. 4.

2) SAMİ, Şemsettin; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-ı Türk-i, Tercüman Gazetesi Tesisleri, İst. 1986, I. Baskı, Cilt: 3.

3) Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, Yeni Baskı Cilt: 2.

4) Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, İst. 1973, Cilt: 2.

5) GÜLDAŞ, Tufan; Zeybeklik, Zeybek Oyunlarının ve Türkülerinin Yapıları, Ege Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Temel Bilimler Bölümü, Lisans Bitirme Çalışması, İzmir, Temmuz 1989.

6) ARUSAN, Taranç Berrak. Ege Bölgesi'nde Yaşayan Halk Müziği Ezgileri, Zeybekler ve 56 Ezginin Çeşitli Yönleriyle Kataloglanması, Ege Üniversitesi, Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Yayınları, No: 88, İzmir.

7) ÇİNE, Hamit; Zeybek Oyunlarımız adlı Ders Notları.

8) SARISÖZEN, Muzaffer; Türk Halk Musikisi Usulleri, Resimli Posta Matbaası Ltd. Şti., Ankara 1962.

9) ÖZBOYACI, İsmail; "Zeybekler", Türk Halk Musikisi ve Oyunları Dergisi, Ergun Matbaası, Ankara 1982, Cilt: I.

10) GÜRLER, Engin Şafak; Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Sözsüz Zeybeklerin Tezene Özellikleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 1992.

11) PAŞMAKÇI, Yücel; Özel Ders Notları.

12) T.R.T. Türk Halk Müziği Repertuar Notları, T.R.T. Müzik Dairesi Yayınları, No: 41, 78, 80, 95, 97, 117, 127, 129, 222, 288.

13) TÜFEKÇİ, Gamze; İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Haziran 1990.

14) ÖZEL GÖRÜŞMELER: ÇİNE, Hamit; 25 Mart 1991 tarihli görüşme,

DEĞERLİ, Fikret; 8 Nisan 1991 tarihli görüşme,

TÜFEKÇİ, Nida; 4 Mart 1991 tarihli görüşme.

EKLER

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 117
İNCELEME TARİHİ: 27 - 9 - 1977

EK - 1

DERLEYEN
HAMDİ ÖZBAY

YÖRESİ
MUĞLA

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

GÜNDOĞDU ZEYBEĞİ

SÜRESİ: ♩= 28

NOTAYA ALAN
HAMDİ ÖZBAY

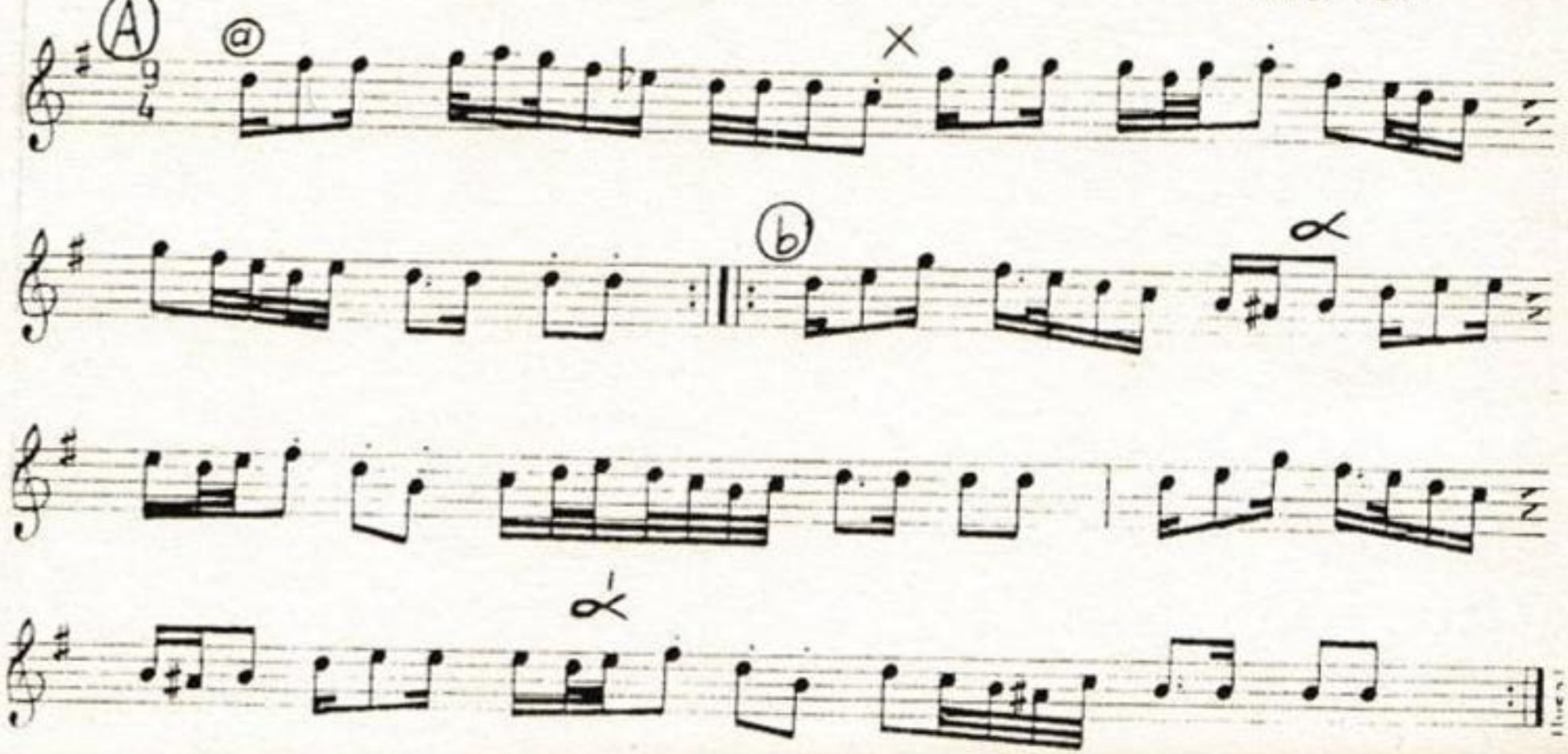

ORHAN HAKALMAZ

EK-2

İ R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
İ H M REPERTUAR SIRA No: 222
İNCELEME TARİHİ: 2.5.1985

DERLEYEN

DERLEME TARİHİ

YÖRESİ

HARMANDALI ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI

NOTAYA ALAN
HİKMET TAŞAN

SÜRESİ: ♩ = 30

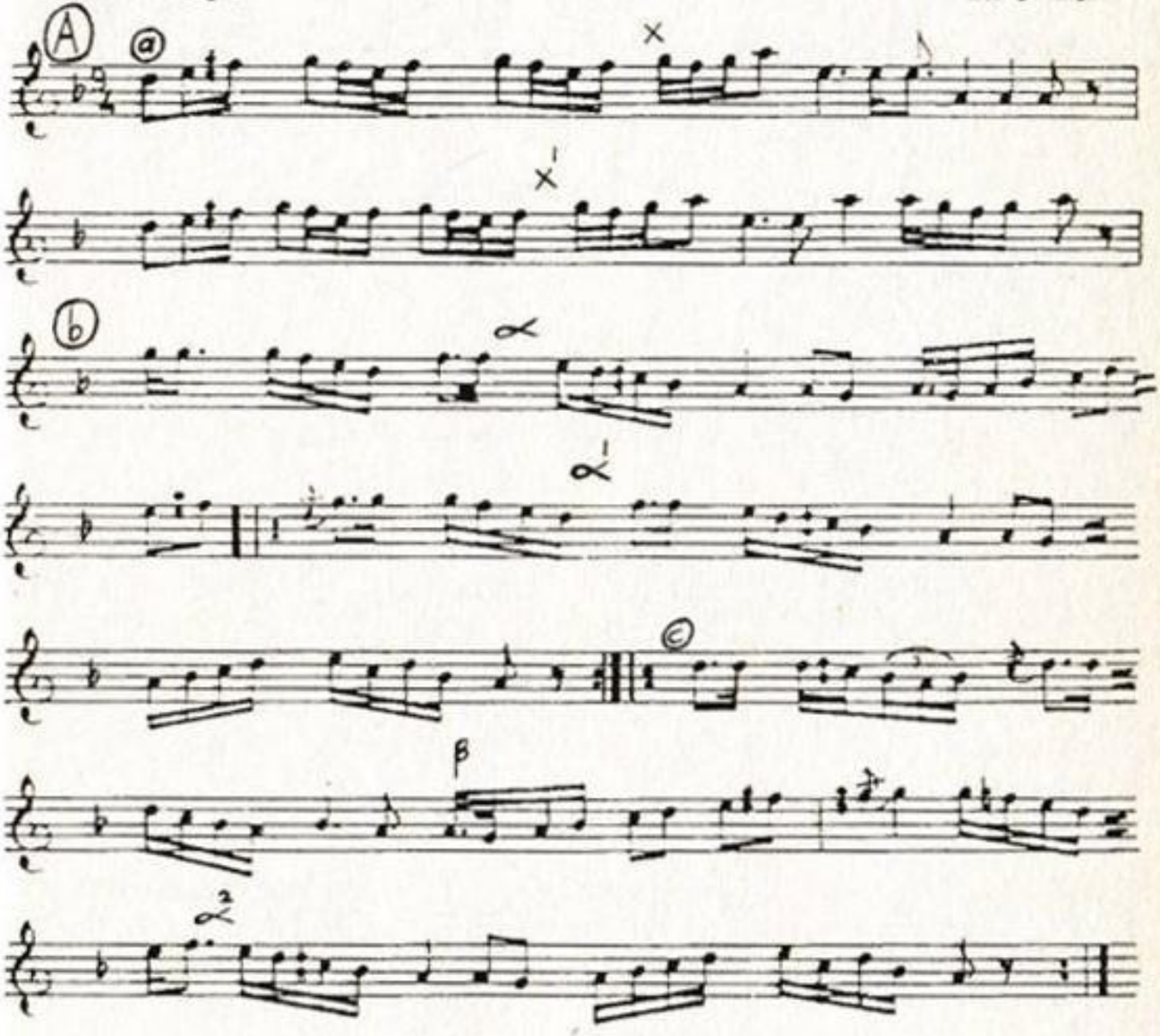

YÖRESİ
AYDIN-ÇİNE

EK-3

DERLEME TARİHİ
1970

DERLEYEN, NOTAYA AL
HAMİT ÇİNE

KİMDEN ALINDIĞI
YUSUF KARA

İKİ PARMAK ZEYBEĞİ

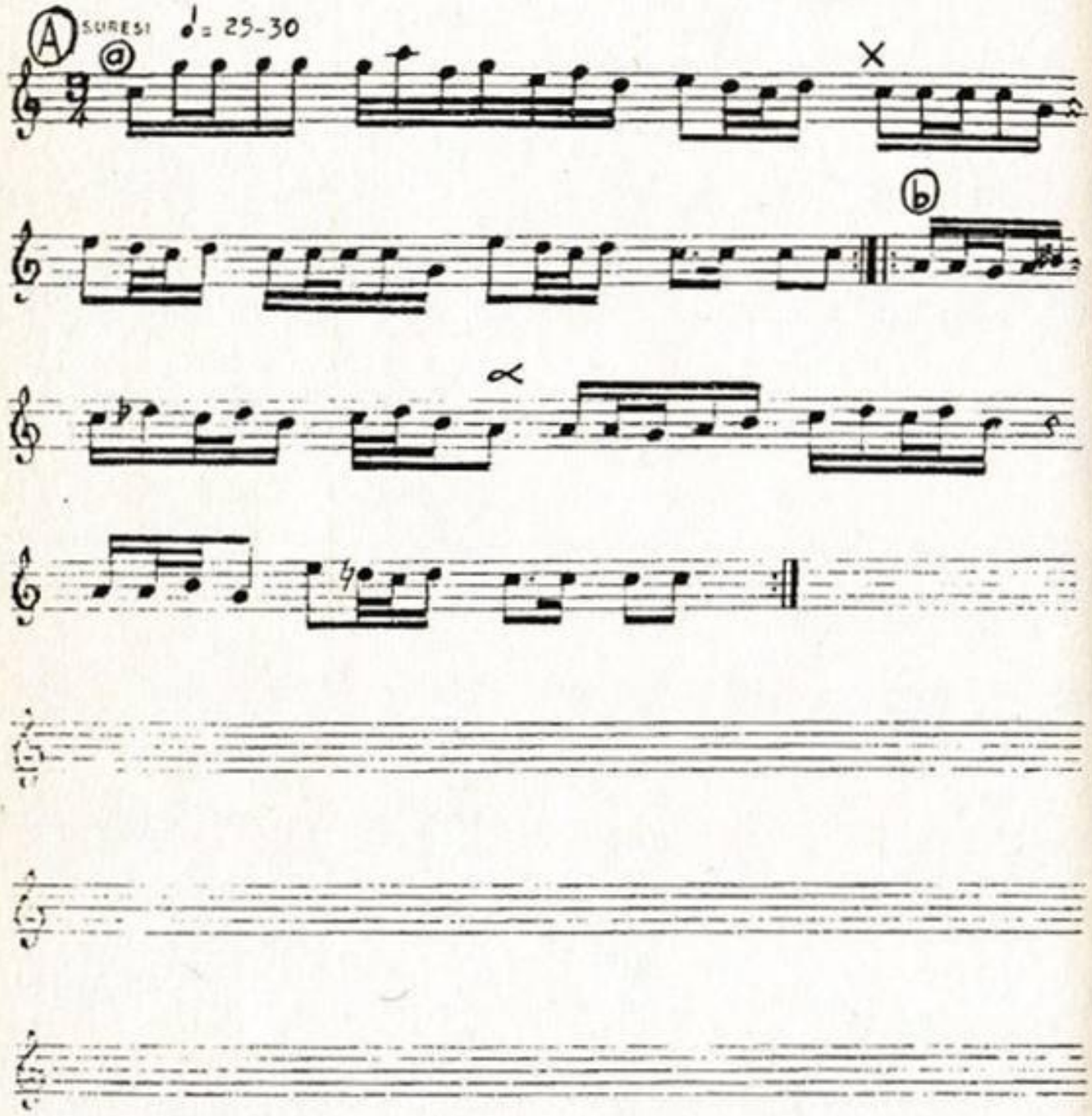

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 97
İNCELEME TARİHİ : 27-9-1977

EK-4

DERLEYEN
HAMDİ ÖZBAY

YÖRESİ
MUĞLA_Bayındır

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

İKİ PARMAK ZEYBEĞİ

(ÇİNE ZEYBEĞİ)

NOTAYA ALAN
HAMDİ ÖZBAY

SÜRESİ : ♩= 28

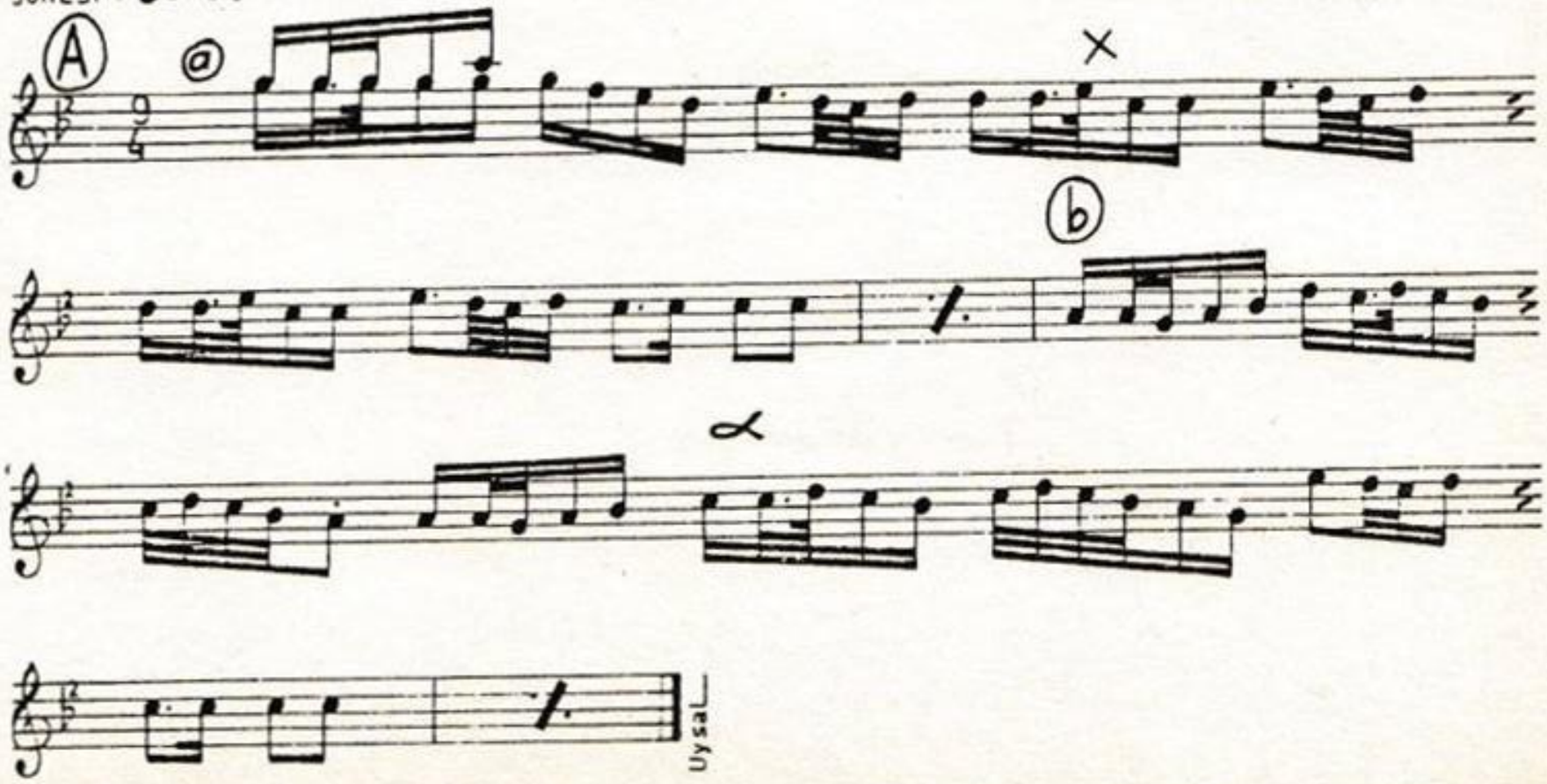

ORHAN HAKALMAZ

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 41
İNCELEME TARİHİ: 1_2_1977

EK-5

DERLEYEN
HAMDİ ÖZBAY

YÖRESİ
MUĞLA

DERLEME TARİHİ

KİMDEN ALINDIĞI

KADIOĞLU ZEYBEĞİ

SÜRESİ: ♩= 30

NOTAYA ALAN
HAMDİ ÖZBAY

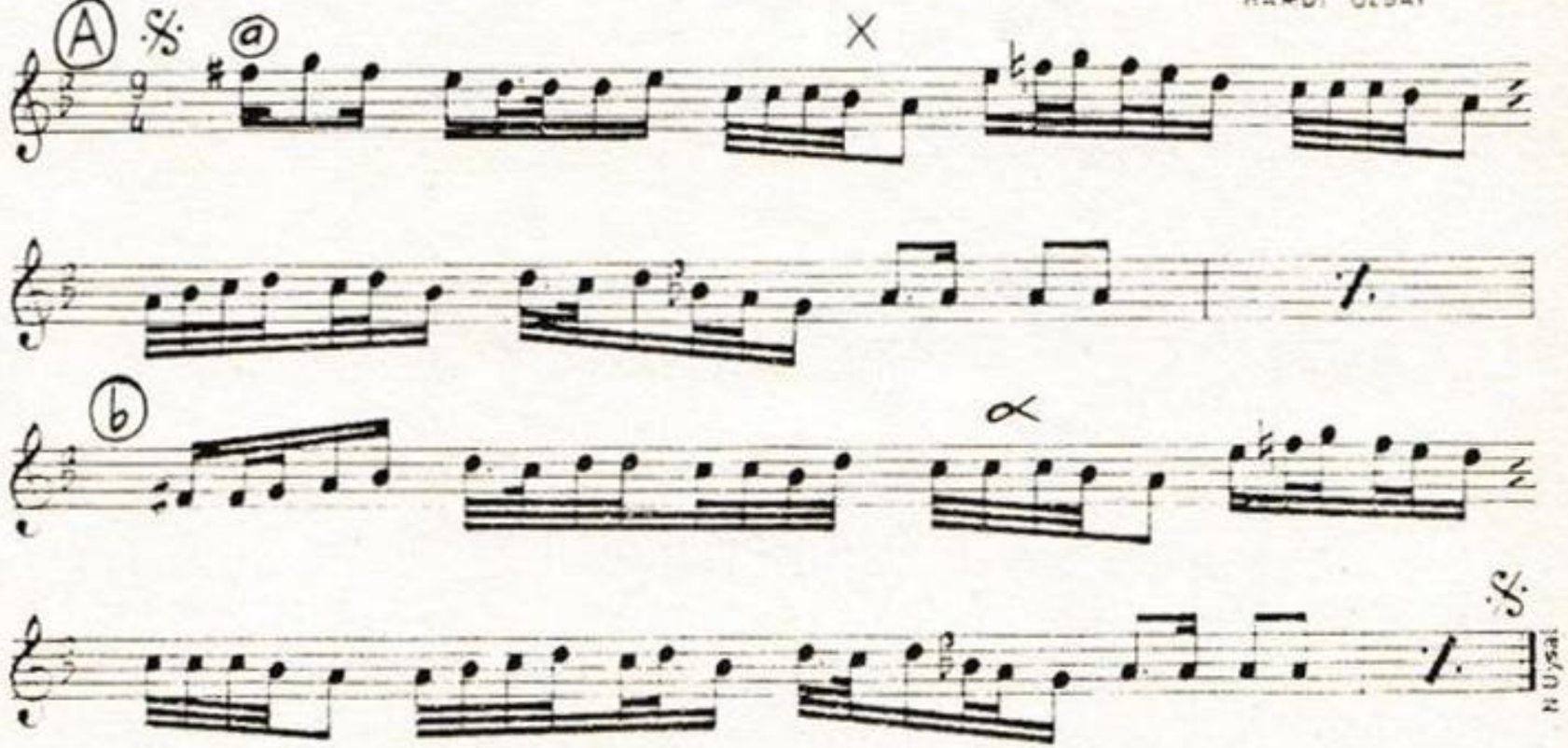

ORHAN HAKALMAZ

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 288
İNCELEME TARİHİ: 9.4.1987

EK-6

DERLEYEN
T R T

DERLEME TARİHİ

YÖRESİ
MUĞLA

KİMDEN ALINDIĞI

KADIOĞLU ZEYBEĞİ

SÜRESİ ♩= 30

NOTAYA ALAN
YAŞAR AYDAŞ

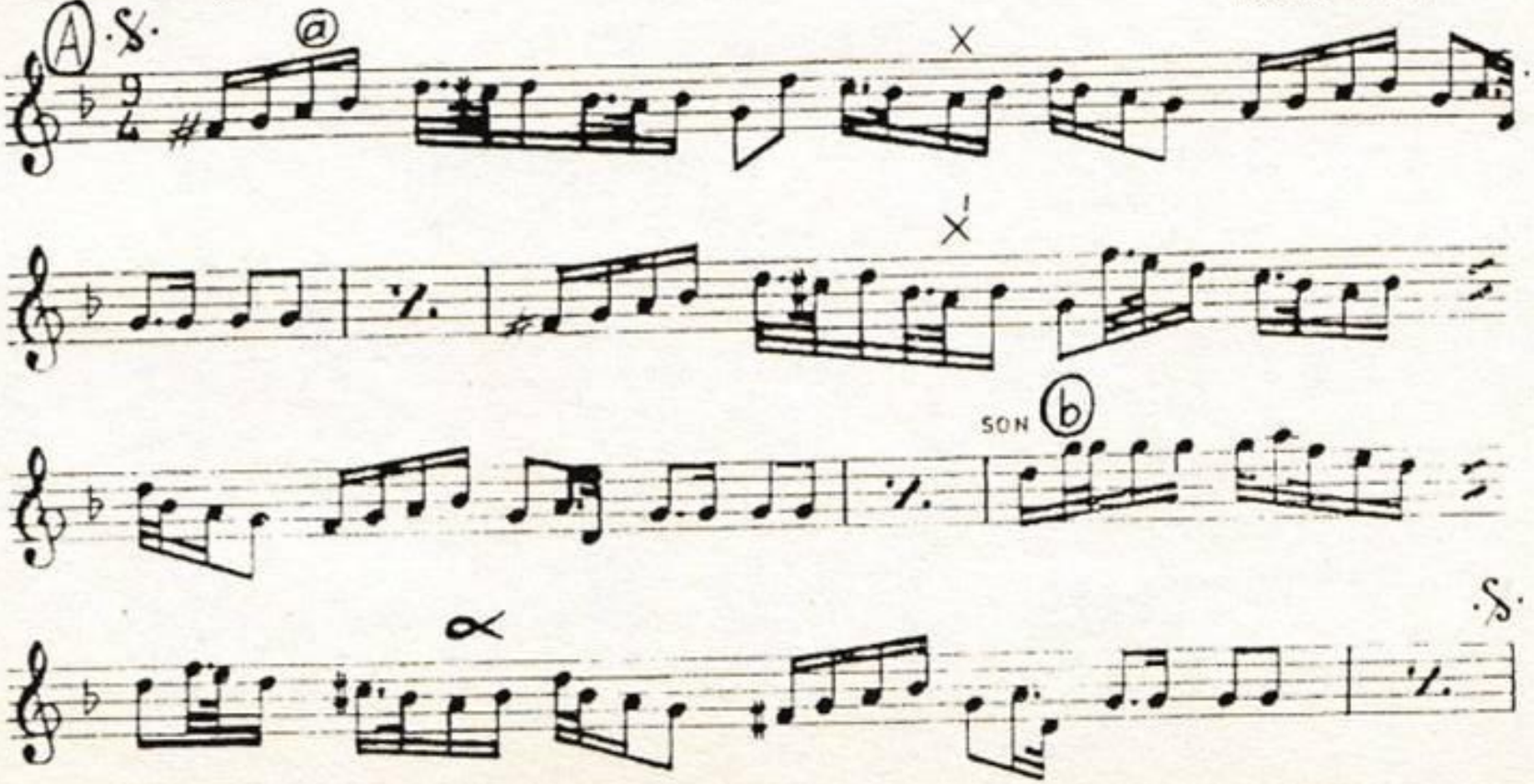

ORHAN HAKALMAZ

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 127
İNCELEME TARİHİ : 27-9-1977

EK- 7

DERLEYEN
M SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ

KÖRESİ
AYDIN

KOCAARAP ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI
HÜSEYİN DOĞAN-AHMET EGEBOYUN
MUHARREM GÖKBEL

SÜRESİ : ♩= 72

NOTAYA ALAN
M SARISÖZEN

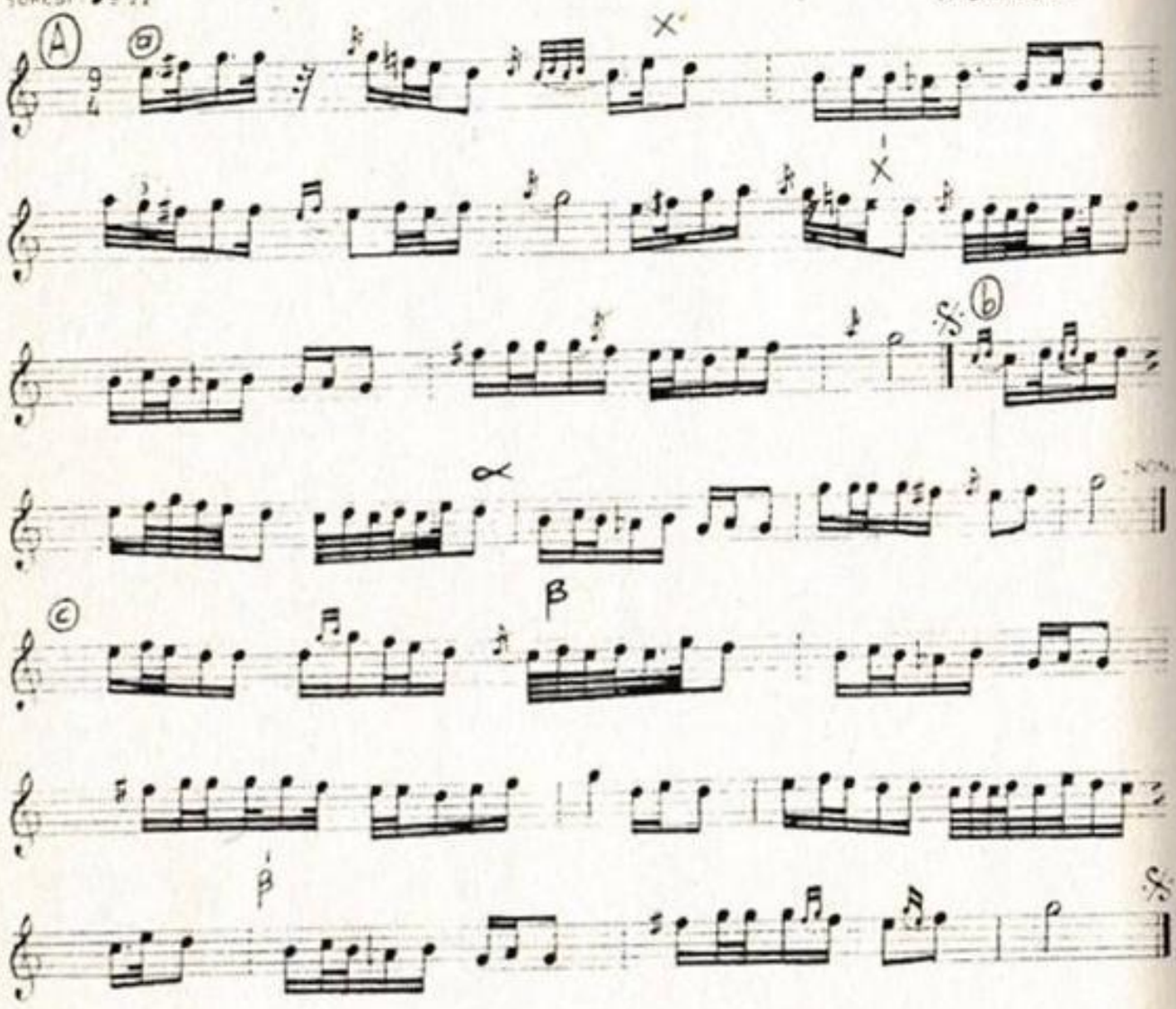

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 80
İNCELEME TARİHİ : 26 _ 9 _ 1977

EK- 8

DERLEYEN
M SARISÖZEN

DERLEME TARİHİ

YÖRESİ
BERGAMA

KOZAK ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI
HASAN ÇAKI EFE

NOTAYA ALAN
M SARISÖZEN

SÜRESİ ♩= 30

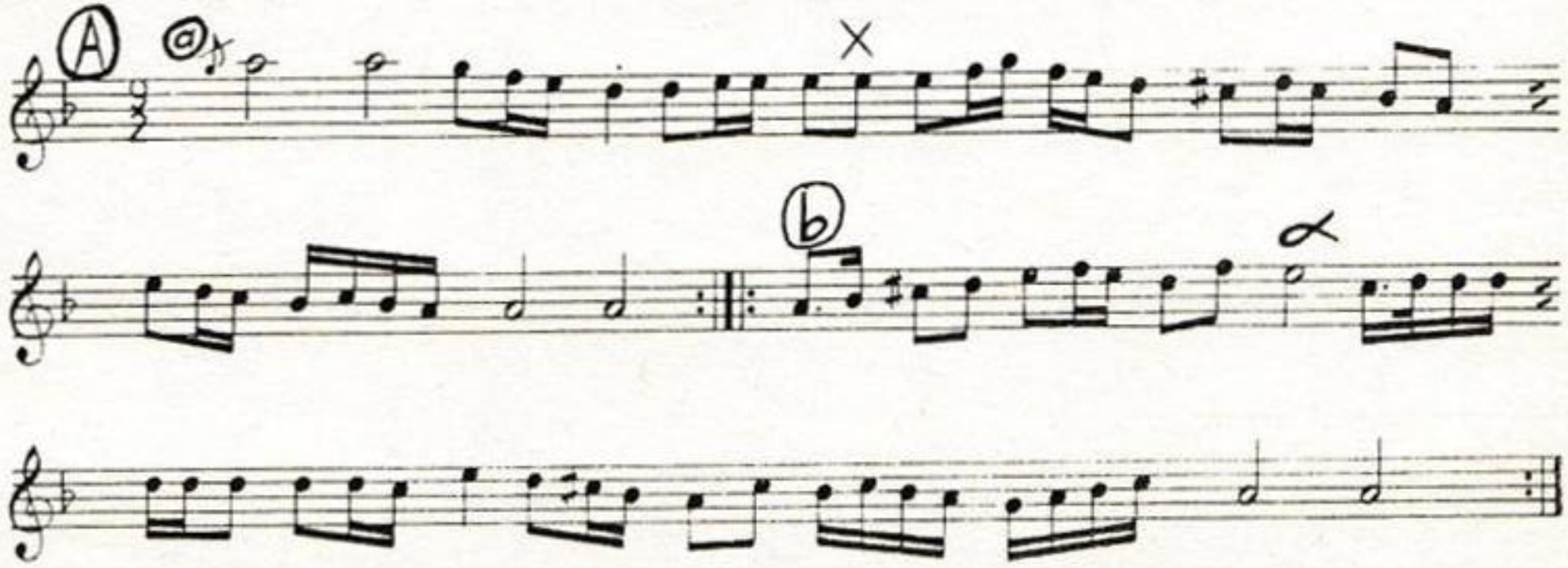

ORHAN HAKALMAZ

EK- 9

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No: 129
İNCELEME TARİHİ : 27-9-1977

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ

YÖRESİ
DENİZLİ

MEMELİ ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI
ÖZAY GÖNLÜM

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

SÜRESİ : ♩= 33

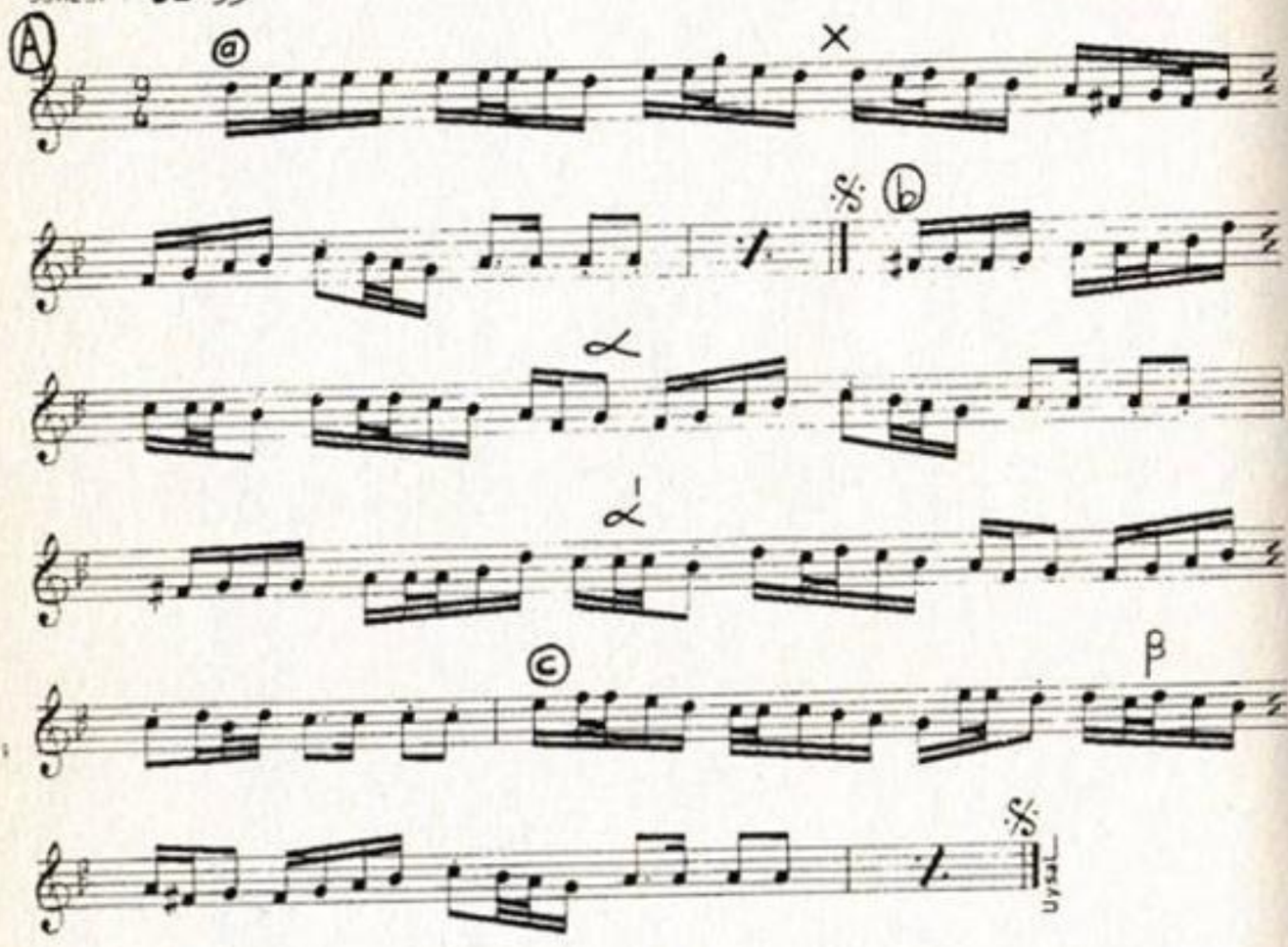

EK - 10

T R T MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
T H M REPERTUAR SIRA No 78
İNCELEME TARİHİ 26-9-1977

DERLEYEN
M. SARISÖZEN

YÖRESİ
İZMİR

DERLEME TARİHİ

SABA GÜVENDE ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI

NOTAYA ALAN
M. SARISÖZEN

SÜRESİ : ♩= 32

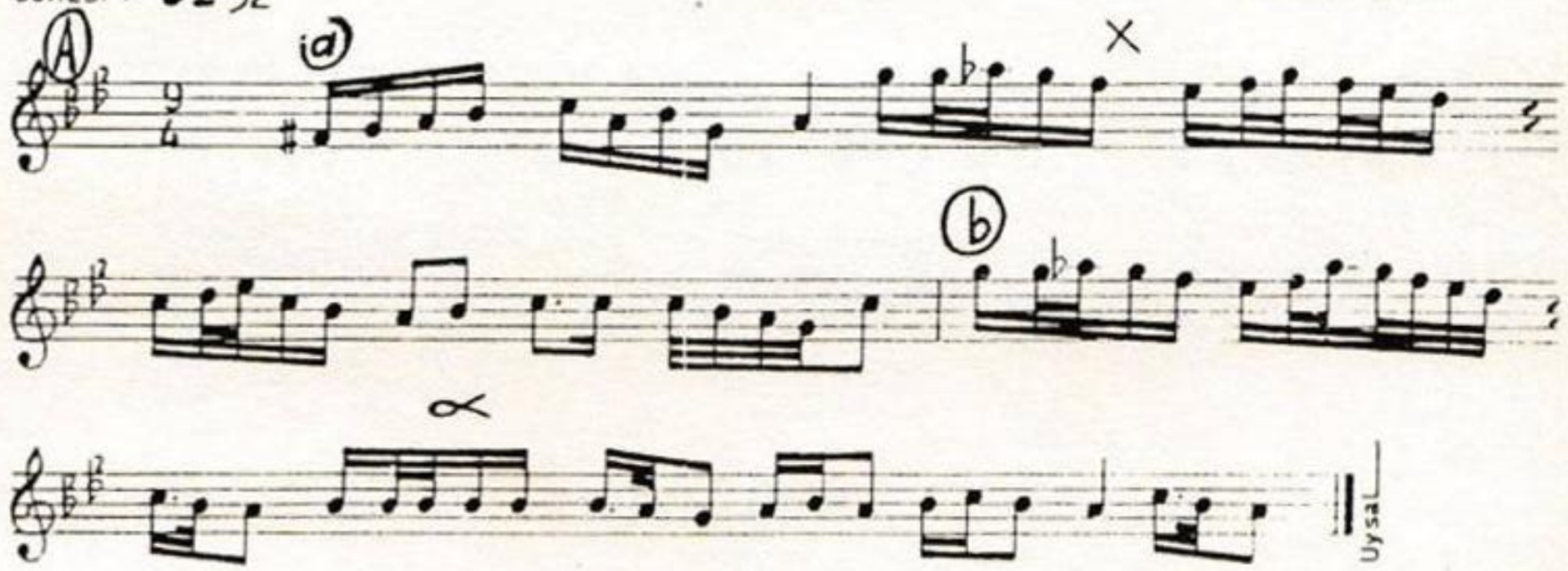

ORHAN HAKALMAZ

YÖRESİ
MUĞLA

EK- 11

DERLEME TARİHİ
1966

DERLEYEN
HAMİT ÇİNE

NOTAYA ALAN
HAMİT ÇİNE

K. MÜZİĞİN ALINDIĞI
FAHRETTİN TOKSÖZ

SABAH NAMAZI ZEYBEĞİ

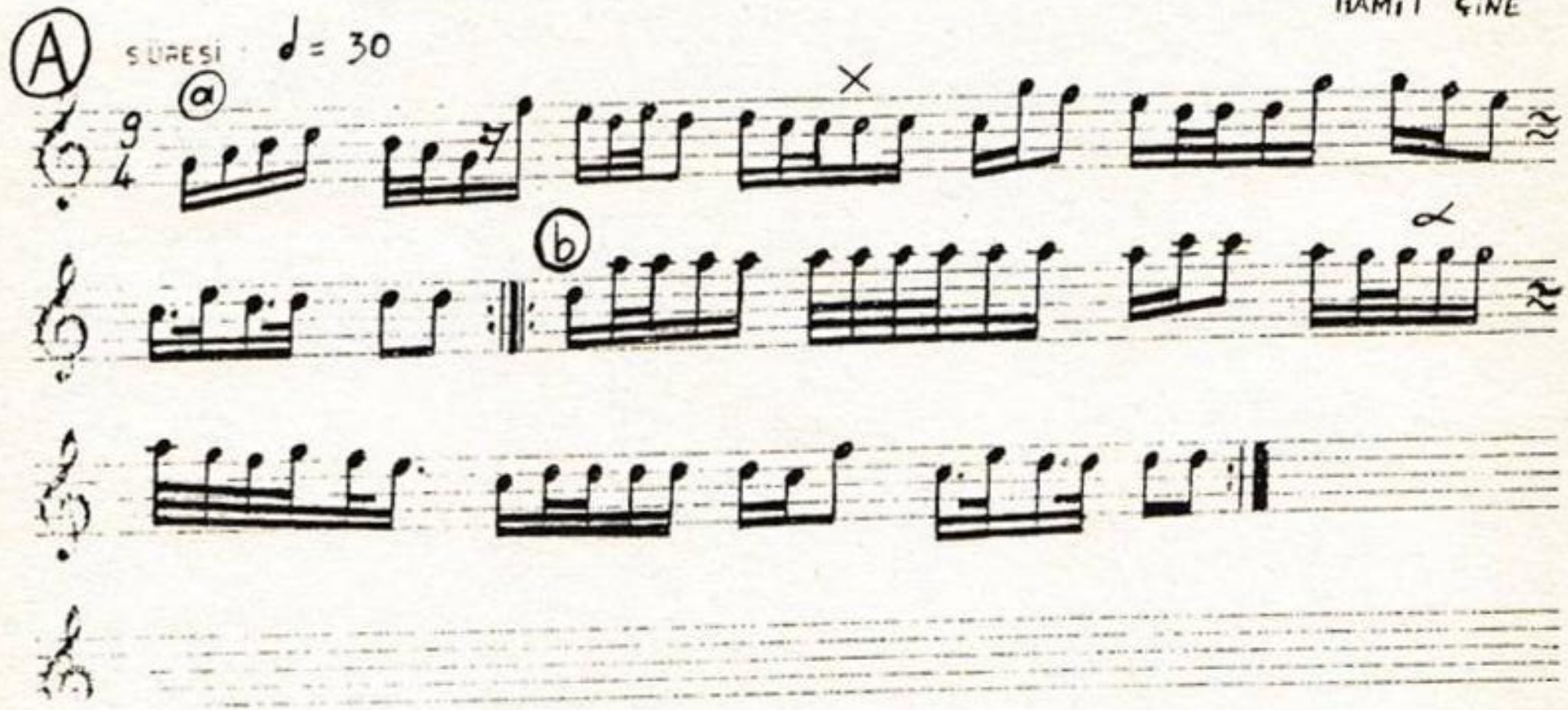

ORHAN HAKALMAZ

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No: 55
İNCELEME TARİHİ : 27-9-1977

EK- 12

DERLEYEN
AHMET YAMACI

DERLEME TARİHİ

YÖRESİ
EGE

SOMALI ZEYBEĞİ

KİMDEN ALINDIĞI

NOTAYA ALAN
AHMET YAMACI

SÜRESİ: ♩= 26

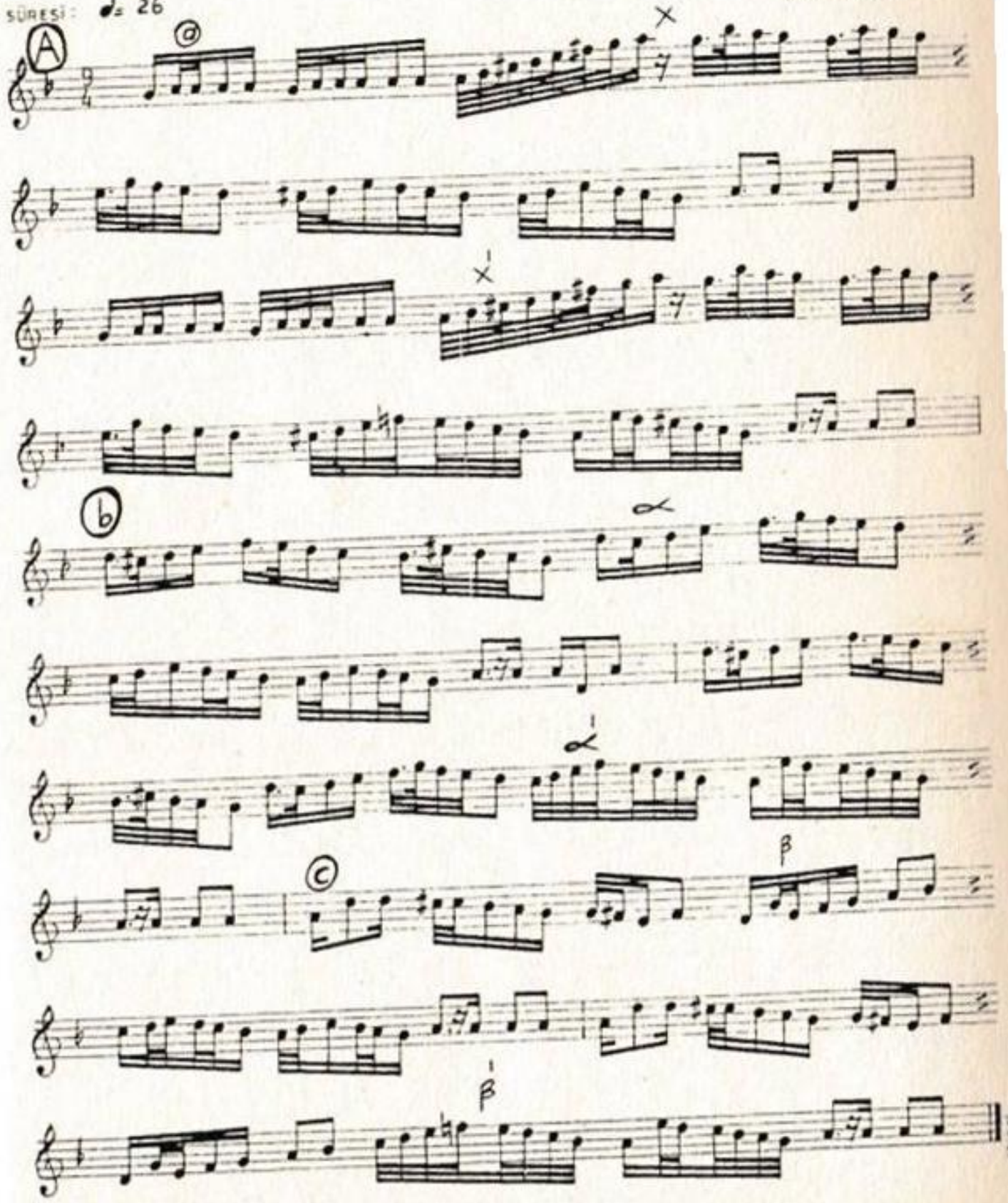

EGE BÖLGESİ AĞIR ZEYBEKLERİ

ORHAN HAKALMAZ

Halkbilimi olarak Türkçeleştirdiğimiz folklorün içinde yeralan halk oyunlarımızda ve halk müziğimizde de geniş bir yer tutan zeybekler, ulusumuzun manevi değerler açısından karakterini ifade eden en önemli kültür ürünlerimizden biridir. Bir ulusa gerek oyunu, gerekse müziği ile damgasını vuran bu faktörün, elbette ki küçük ve kısır bir etken olduğu düşünülemez. Nitekim gerçekten, zeybekler inceleme alanı çok geniş olan bir türdür.

ISBN 975-8456-46-6
9 789758 456468
MAVİAÇAÇ